INLEYDING
TOT DE
PRAKTYK
DER
ALGEMEENE
SCHILDERKONST,

WAER IN

Neffens de heerlykheyd en nuttigheyd der zelve, kortelyk werd aengewezen, wat dingen tot grondig verſtand der Schilderkonſt behooren geweten te zyn;

Als ook op wat wyze men ſyn Oeffening, om daer in een volkomen Meeſter te worden, behoorlyk aenleggen zal,

Door W. GOEREE.

TOT BRUGGE,
By JOSEPH DE BUSSCHER, Boekdrukker en Boekverkooper, in de Predikheers-ſtraet.

Erste Ausgabe: 1704

INLEYDING TOT DE PRAKTYK DER ALGEMEENE SCHILDERKONST

EERSTE HOOFDSTUK.

WY Menschen, zynde het grootste Meester-stuk van de goddelyke Schepping, zyn daerom geen redelyke ziel ingeboezemd, dat wy met onzen vernuftigen geest altyd in aerdsche nooddruftigheden, en wellusten des vleesch zouden omvroeten (want die gelukzaligheyd hebben ook de onredelyke dieren in dit leven met ons gemeen) maer op dat wy ook een groot deel van onzen korten, dog kostelyken tyd, zouden aenleggen, om eerelyke Konsten en Wetenschappen, tot nut van het gantsche Menschdom uyt te vinden, die te oeffenen, en ook aen andere, na het talent van bequaemheyd dat ider is toebetrouwt, door maniere van Onderwys mede te deelen; gemerkt Inleyding.

'tZoeken van Konst en Wetenschap is den Mensch onder alle Schepzelen alleen gegeven.

dit alleen voor den Mensche een eygen en van Godt ontfangen goed is, dat hy door de Deugd en Reden alle ongetemde hertstogten bedwingen, en met goede order synen geest, benefsens het zoeken van 't eeuwig Goed bestieren kan, tot aenleyding al'er vrye Konsten; zonder welke gaven te bezitten, het onmogelyk is zekerlyk te weten hoe verre ons den Maeker van alles, boven de onredelyke beesten gesteld heeft.

Neerstigheyd der Oude.

En zeker, wanneer wy de Schriften der Oude met opmerking doorwandelen, en de neerstigheyd beschouwen die voorhenen tot voortzetting van doorlugtige Konsten wierd aengewend; wy moeten bekennen datze als tot een eeuwig verwyt van de hedendaegsche traegheyd, in die gedrukte Bladen afgeschilderd staen.

Exempel van de Atheners,

Ons gedenkt, onder veel andere staeltjens van *Solon*, een der zeven Wyze in Griekenland, gelezen te hebben, dat hy (ziende de ledigheyd der Inwoonderen van Athenen, die doenmaels in vrede zaten) het Volk tot de oeffening al'er Konsten aenleyde; gevende haer een Wet, dat zoodanigen Zone niet en zoude gehouden wezen synen Vader te onderhouden, die hem in een konstelooze onwetentheyd had opgevoed. Zoo moesten ook eertyds, volgens d'aloude Wetten der Egyptenaeren, alle Jongelingen bekend maeken met welk een Konstoeffening, of Handwerk sy haer geneerden: ja die van Athenen en Roomen onderhielden een Wet, dat ider, 't zy wie hy ook was, een teeken langs de straete moest dragen, daer

en der Egyptenaers en Roomeynen.

mede hy bekent maekte met wat Konste hy hem bezig hield.

Maer indien in onze dagen, daer in de meeste Jonkheyd na een wulpze ledigheyd jaegt, zoodanige Wetten van de Raedshuyzen wierden afgekondigt, daer is niet aen te twyffelen, of sy zouden menigte van die, voor een lastige pyn-bank verstrekken; en misschien ook grootelyks ten spyte van die menschen zyn, welke de harssenen van zoo onmenschelyken gebak zyn zamen gezet, dat het haer onverdraeglyk valt te zien, dat'er onder al de ledige nog iemand gevonden word, die uyt liefde iets voortbrengt, dat tot opwekkinge en nader onderzoek der Konsten dienen kan: van welke dan ook zeer ligt is af te nemen, hoe verre het uyt hunne gedagten moet wezen, zelfs een konstige vond, ten nutte van haeren naesten op te visschen, en in 't licht te brengen. Men kan de zulke bequamelyk stellen onder de onkundige, die den rykdom van een brave Konst te bezitten, noyt genoten hebben. Het moet des wegen niemand vremd dunken, dat'er vele wetenschappen het ongeluk hebben, datze van den meesten hoop kleyn geägt, ja vele die uytnemende zyn, veragt, en deftige Werk-meesters met kleyne eerbiedigheyd aengezien worden. *Het schynd*, zegt Sidonius Apollinaris, *als door een natuerlyk gebrek in de herten der Menschen ingeprent te zyn, dat die gene welke de Konsten niet en verstaen, ook van de Konstenaers weynig werks maeken.* Ten kan ook niet wel wezen, dat iemand, die geen smaek in de vrugt hebbende, den boom zoude in

Nalaetigheyd der Jonkheyd in 't oeffenen der Konsten.

Dat'er ook benyders van de voorzetters der Konsten zyn.

Wat van de zoodaenige te denken staet.

De Konsten hebben geen grooter vyanden als dieze niet verstaen.

eeren houden, of de Zoogelingen beſchermen, die haere baermoeder en voedſter de keel afſteekt.

Die eenige Konſt bemint zal nooyt de Schilderkonſt veragten.

Maer om een woord uyt de borſt te ſpreken: wie zal als een verſtandig man, eenige Konſt beminnen, die niet met de aldergrootſte eerbiedigheyd de *Schilderkonſt*, als een opperſte Voogdeſſe, Voortbrengſter en Beſtierſter al'er Konſten, zal eeren? Een Konſt, die uyt aenleyding der natuere voortkomende, en de volmaektheyd der zelve voornaementlyk tot haer Meeſtereſſe bezit.

Dat wy de kleynagtinge der Schilderkonſt zullen wederſpreken door aenwyzing wat tot de zelve behoord.

Dog op dat wy het ligtveerdig oordeel der gene die de zelve veragten, ofte de hoogſte volmaektheden en vermogens der *Schilderkonſt*, gantſch ligt en los ſtellen (even of die zonder eenige arbeydzaeme ſtudie begrepen, en zoo ligt kon bekomen worden, als een gering en ſlaefagtig handwerk) hebben wy voorgenomen in deze *Inleyding* te toonen, wat tot een geleerd en volkomen Schilder-meeſter noodwendig moet verſtaen worden; op dat ider (ziende wat tot deze Konſtbehoord) leere een grootagtinge van de zelve te hebben, en niet te meenen datze *om brood loopt*, als men tot veragtinge wel is gewoon te zeggen; of datze in het voedzand leyd, om dat op deze of gene plaets, duſdaenige ſmaedheyd, zoo aen deze als aen vele andere Konſten uyt de Schilder- en Teekenkonſt voortkomende, word aengedaen;

Waer de kleynagting een'er Konſt zomtyds van daen komt.

maer hier ontrent moet men aenmerken, dat deze misſlag niet zoo zeer voortkomt van de Konſte, als wel zomtyds van zommige Overheden, en 't gemeene Volk die hun daer in

navolgen; gelykerwys *Albert Durer* dat eenige Magiſtraets Perſoonen eens aerdig onder de neus vreef, ter tyd als ſy hem een deftig Tafereel vertoonden ['t geen *Durer*, wegens de konſt die'er in ſtak, met verwonderinge aenzag, en dapper prees] en daer op zeer veragtelyk zeyden, *de Meeſter die dat ſtuk geſchilderd heeſt, is hier van armoede in 't gaſthuys geſtorven.* Meenende *Durer* daer door ſtilſwygende te vermaenen, dat, al was hy een groot Meeſter, hy zig op ſyn konſt niet behoefde te verlaeten, want ſy hem daerom niet meer agten wouden. Dog hy antwoorde fluks: *gy moogt u des zeker wel beroemen, dat gy zoodaenigen Man (door welken uwe Stad een eeuwigen naem had konnen krygen) zoo weynig geägt hebt.*

Aerdig antwoord van A. Durer.

Eer wy nogtans toonen, wat noodzaekelyke wetenſchappen tot de Praktyk der algemeene Schilderkonſt behooren verſtaen te zyn, willen wy eerſt eens kortelyk den oorſprong, oudheyd, heerlykheyd en nuttigheyd der zelve ophaelen, om alzoo beter tot het overige aengeleyd te worden.

Even dan als'er niets en is, dat te gelyk ſyn begin en ſyn volmaektheyd t'effens bekomt, alzoo zyn ook de Konſten niet te zamen met ons gemoed uyt den hemel gevallen; maer ſy zyn hier op aerden uytgevonden, en in den voortgang des tyds by weynig en weynig opgemaekt. Maer zoo ruw en onvolmaekt is ook de Schilderkonſt in haer eerſte beginzel geweeſt; ja zoodaenig geſteld, dat de oudſte Schilders (volgens 't gene *Franciſcus Junius* uyt *Ælianus* aenwyſt) genoodzaekt waeren, by elke afbeeldin-

De Konſten zyn in haer eerſte vinding onvolmaekt.

Naektheyd der Schilderkonſt in den beginne.

ge, de benaeminge met letteren daer by te ſchryven, op dat men mogt bekennen, welk een Os, Ezel, Peerd of Boom was.

Oorſpong der Schilderkonſt.

De geringheyd van haer kleyn begin, kan ook afgenomen worden, uyt het gene de Grieken voorgeven: naementlyk, dat een Schaepherder, na de ſchaduwe die een ſyn'er Schaepen op de grondvlakte van den zandoever maekte, met ſynen ſtaf een omtrek ſchreef (alhoewel andere zeggen dat het na de ſchaduwe van een Menſch was) en dat die wetenſchap zedert aen de Corinthers is overgebleven en verder opgequeekt. Dog wie zekerlyk den eerſten Schilder is geweeſt, of de Teekenkunde in de wereld gebragt heeft, ende wanneer die is gevonden, is gantſch onzeker: dog *Plinius* zegt dat het een *Gyges Lydius* is geweeſt, dieze eerſt in Egypten zoude gebragt hebben.

Den eerſten Schilder onſeker.

Wanneer nu de Konſt op den eerſten trap geraekt was, is ligt te gelooven, dat de menſchen daer in terſtond behagen hebben gekregen, gemerkt wy als van natuere genegen zyn om alles te beminnen wat ſchoon en fraey is; en *Quintilianus* zegt, " dat de goddelyke Voorzie- „ nigheyd den menſche deze gave gegeven heeft „ op dat hun de heerlykſte dingen beſt zouden „ behagen." En *Arnobius*, willende ons van den oorſprong en den voortgang der Konſten een beſchryvinge geven, zegt: " Ons arm en ge- „ brekkig leven, ziende dat vele dingen by ge- „ val wel ſloegen, dewyl het navolgt, arbeyd „ ende beproefd, dewyl het nu en dan eenen „ misſlag begaet, verbeterd en veranderd heeft „ uyt dit beriſpen ſyns bedryfs, eenige kleyne

Het behagen in de Schilder konſt heeft die doen toenemen.

Hoedanig bevoorderd.

„beginzelen der Konste voortgebragt, welke „het daer na meer bearbeyd en verçierd heeft." Inzonderheyd heeft dit zeer sterk syn voortgang beginnen te nemen, wanneer het geld, d'eer en de ryke belooning syn kragt ontrent de Konstenaers heeft beginnen te oeffenen: want de goudzugt heeft al van oudsher den toom van deugd en ondeugd in syn geweld gehad; gelyk die van Phenicien uyt dat inzigt daerom haere Goden met geldtassen op de zyden plagten te maeken, om de groote magt der zelve door 't goud datze in hunne tassen droegen, daer mede te beduyden.

Konsten worden voornaemelyk door belooning opgequeekt.

Het geld is ook een Leermeester ontrent de Konsten.

Maer niet tegenstaende de Konsten in den beginne, dikwils zeer nauw binnen de paelen van eenig Landschap of Koningryk, en onder een bezonder Volk gehuysvest wierden, zynze evenwel menigmael door d'oorlogen en verstroyingen der Volken, by andere overgegaen, gelyk de oude Historien doorgaens getuygen. Een merkelyk exempel geeft ons *Athenæus*, op 't eynde van syn vierde Boek, daer hy aldus spreekt: "alderhande Konsten en Wetenschappen zyn herboren geworden, ten tyde als den „zevenften Koning *Ptolemeus* het opperste gebied in Egypten voerde: want als dezen Koning vele Ingezetene ombragt, en menigte „van aenzienelyke Mannen, die met synen „Broeder opgequeekt waeren, in ballingschap „zond, is 't gebeurd, dat gantsche Steden en „Eylanden met Letter-konstenaers, Philosophen, Landmeters, Musicanten, Schilders, „School-meesters, Medicyns en meer andere „Konstenaers zyn vervuld geworden. Deze

De Konsten zyn door verstroying der Volken gemeen geworden.

„ Ballingen hebben naderhand een menigte „ brave Mannen voortgebragt, vermits ſy om „ haer koſt te winnen, gedwongen waeren andere te onderwyzen in 't gene ſy geleerd hadden."

Alleen-wooning verhinderd dat de Konſten gemeen worden

Men heeft ook doorgaens gemerkt dat die Natien, welke geen gemeene omgang met andere Volken wilden houden, nog haere eyge wetenſchappen aen de wereld bekend maecken, ook vele konſten hebben moeten derven, daer in ſy anderzins ligtelyk hadden konnen uytmunten. En deze misſlag is ook t'allen tyde onder de Sineſen oorzaek geweeſt, datze tot op dezen dag de voornaemſte gronden van de Teeken- en Schilder-konſt niet verſtaen: niet tegenſtaende ſy daer toe in 't gemeen een groote luſt en genegentheyd hebben, en ook ſterk onder hen geoeffend word; maer konnen (hoe gauwe geeſten ſy zyn) tegen die van Europa niet op. d'Oorzaek daer van is eenſdeels, om datze haer niet verſtaen op de Schaduwen en Dagen, nog hebben ook geen kennis, om uyt de zimpele verwen allerhande levendige koleuren te temperen; waerom haere Schilderyen gemeenelyk zig zeer bleek, plat en doods vertoonen, alhoewel by haer de ſchoonſte verwen van de wereld gevonden worden; en alhoewel ſy hunne aenzienelyke Zaelen, Huys-gewelven en Tempelen, meeſt overal met beelden en andere dingen verçieren, zynze egter zeer onwetende in de Sny-konſt en Giet-kunde. d'Oorzaek is datze de waere Teekenkonſt niet kennen, nog willen geen gemeenſchap ontrent haer doen met andere hebben. Ja ſy houden haere konſt

Sineſen de regte Schilder konſt onkundig.

van 't Porceleyn te beſchilderen zoo verborgen (dat ſy met Indigo of zap van Weede doen) datze het aen niemand als aen haere Kinderen of Na-vrienden willen leeren; en houden het zelve ook meeſt op een afgeſcheyde plaets, die daerom een bezonder voorregt heeft.

Gelyk nu de Schilderkonſt heeft toegenomen, zoo lang de mildheyd en de ryke belooning der Groote, de neerſtigheyd der eergierige aenqueekte om eenen onſterflyken naem te verkrygen (wetende, dat indien ſy dien konden bereyken, het haer aen geen winſt ontbreken zou) alzoo heeft ſy in tegendeel wederom beginnen af te nemen, zoo dra de geld-liefde, de liefde tot de konſt, uyt de herten der mogende Koningen en Vorſten begon te weeren: waer door aenſtonds de groote Meeſters verminderden, en daer was byna niemand die de konſten de hand boven 't hoofd hield, zoo dat *Petronius* hier over gelegentheyd genomen heeft, dit onder een aerdige manier te beſchryven, als hy ſchynt een verſtandig Man te vragen na d'oorzaek van die tegenwoordige moedeloosheyd, en hoe het byquam dat de Schilderkonſt, onder 't getal van verſcheyde geeſtige konſten, die teenemael vervallen zyn, niet zoo veel als de minſte ſchaduwe van haer voorige uytnementheyd behield? Syn antwoord was (zeyd hy) "dat de geldgierigheyd deze verandering had „ingebragt. De vrye Konſten bloeyden eertyds, „zoo lang als de waere deugd in waerde ge„houden wierd; dies zogten ook de menſchen „alderhande Konſten (om ſtryd) aen den dag te „brengen, niet willende dat iets, 't welk de

Zoo lang de ryke belooning duerde was de Schilderkonſt aen 't bloeyen.

Oorzaek van den ondergang der Schilderkonſt door Petronius aerdig afgeſchetſt

„ nakomelingen voordeelig wezen mogt, ver„ holen bleef; zoo is 't, om van de Giet-kon„ ſtenaers een weynig te ſpreken, dat *Lyſippus* „ van enkele armoede onder de voet geraekt is, „ terwyl hy ontrent den omtrek van een Statuë „ bleef hangen; dat *Miron*, die de levende ziel „ van menſchen en wilde beeſten, byna in het „ koper ſchynt vervat te hebben, geenen erf„ genaem vond. Wy daer-en-tegen in wyn en „ allerley onkuyſſche luſten verzopen liggende, „ hebben 't hert niet om na kennis van voltrok„ ke konſten te ſtaen; en vermits het ons ligter „ valt de oudheyd te beriſpen dan na te vol„ gen, gebeurt het dat wy d'ondeugden maer „ alleen zoeken te leeren, en andere in te plan„ ten. Laet het u dan niet vreemd voorkomen „ dat wy de Schilderkonſt quyt geworden zyn, „ aengezien thans een klompe gouds in 't oog „ van alle de Goden en menſchen veel ſchoonder „ ſchynd, dan 't gene *Apelles* en *Phydias* oyt „ gemaekt hebben."

De Schilderkonſt heeft altyd met de geleertheyd gebloeyd.

't Word ook van de Geheug-ſchryvers met verwonderinge aengemerkt, dat zoo lange de geleerdheyd en de welſprekendheyd de overhand hadden, ook de Schilderkonſt het hoofd heeft boven gehouden; en datze in tegendeel verſmolten en t'onder gegaen is, zoo haeſt als het met de geleerdheyd gedaen was, gelyk de tyden van *Demoſthenes* en *Cicero* getuygen konnen. Het kan ook afgenomen worden uyt de bewyzen der gener die haer op de kennis der antyke Penningen verſtaen: want daer is een groot onderſcheyd te merken, tuſſchen de Medalien welke in de konſtbloeyenden tyd ge-

d'Oude Penningen bewyzen wanneer de Konſte op den hoogſten trap geweeſt is.

ſlagen, en d'andere welke gemaeckt zyn wanneer de konſt door verzuym in veragtinge gekomen was, zoo dat men uyt het naſpooren der oude Penningen kan uytvorſſen, waer en wanneer de Giet- Sny- en Teeken-konſt meeſt gebloeyd heeft.

Zoo konnen wy ook de oudheyd der Teekenkonſt eenigzins vaſt ſtellen, wanneer wy haer noodzaeckelykheyd willen aenmerken, want alhoewel ſy in den aenvang zeer onvolkomen en naekt is geweeſt, heeft ſy evenwel in den beginne bequamelyk konnen dienen om de geſchiedeniſſen der eerſte Vaderen door Beeldletteren op te teekenen, en te bewaeren het gene noodig was de nakomelingen over te laeten; zoodaenige gebruyken op ſteenen heeft men in Egypten en in andere Landen gevonden, als *C. Tacitus* zeyd. *F. Joſephus* getuygt van twee opgeregte colommen in 't heylig Land, op welk het bedryf der Vaderen ingeſneden was; welke eenigzins noodig ſcheen, zou de wereld niet teenemael van de voorige geſchiedeniſſen ontbloot geweeſt zyn. *Cicero* doodverfd ons dit kortelyk onder deze woorden, als hy zeyd: *'t gene gevonden is om onze gebrekelykheyd te gemoed te komen, is veel ouder dan 't gene maer alleen gevonden is om onzen luſt te verzadigen.* Te kennen gevende dat de konſten, welke tot beſtand van 't Menſchdom dienden, noodzaekelyk ten tyde van de nooddruftige gevonden zyn, en dat de andere dingen, die tot vermaek der ooge, pragt en prael dienden, nu en dan gevonden en opgekoeſtert zyn, ten tyde als het Gezag en Staetbekleeding der Grootmagtige

Oudheyd der Teekenkonſt door haer nuttigheyd bewezen.

den Zetel beklom, en met de Konst en Vinders van de zelve veel op had. Dus is het in die tyden gebeurd (en 't kan ook uyt de oude Schryvers genoegzaem afgenomen worden) dat onder alle konsten, de Schilderkonst in grootagtinge is geweest, welk hier niet swaer zoude vallen met ontelbaere voorbeelden uyt de aloudheyd te bewyzen. Men leest van de Lacedemoniers, dat, alhoewelze door een goedrondsche rauwigheyd, niet veel werks van de konsten maekten, nogtans de Schilderkonst en Beeldenvorming in zeer groote waerde gehouden hebben. Onder de Egyptenaers, was deze Konst in zoodaenigen aenzien, dat zelfs de Magtigste haere Kinderen die geduerig lieten oeffenen. Van gelyken deden ook de Grieken, en volgens hunne Wet, mogt niemand zig tot het Schilderen begeven, dan die een vrygeboren en van een eerelyk geslagte was. Zoo mogten ook onder de Romeynen (wegens d'aenzienelykheyd dieze in de Konst zagen) geen slaven de Schilderkonst leeren. Binnen Theben wierd op de Schilders zoo nauw agt genomen, dat'er gene mogten binnen de mueren banken, dan die uytstekende geesten waeren, en een roemrugtigen naem hadden: ja die gene welke eenige botte of onverstandige Tafereelen maekten, vervielen in eene swaere boete, of moesten de Stad ruymen: want de Overheyd wilde niet gedoogen dat den eenen ezel voor den anderen zou zitten te kladden, en een edelgeagte Konst met hun besmerde doeken in 'tvoetzand helpen: tot welken eynde sy een Verbod lieten uytgaen, dat iemand die de loffelyke Schilder-

Zoo haest als eenige Konst is bemind geworden, zyn de Schilders geen van de geringste geweest.

Exempelen hoedaenig die by de oude Volken zyn geagt.

Die van Theben jagen de Brodders de Stad uyt.

konst als een regtschapen Meester oeffende, zig niet mogt vermengen met de lieden van geringe handwerken, of die maer van eenen slaefagtigen geest waeren. En 't schynd dat *Plinius* uyt deze aenmerking gelegentheyd genomen heeft, om aldus te besluyten: *de Schilderkonst moest eertyds wel een geheel edele Konst wezen, gemerkt de Koningen en Vorsten der aerde daer mede zoo veel op hadden, en met een zonderlinge begeerte daer na verlangden.* Gewisselyk heeft dit tot voorzetting van die Konst niet weynig te weeg gebragt: want de gunst der Groote vermag hier ontrent zeer veel, gelyk wy in een exempel by *Plutarchus* zeer levend afgeschilderd zien, daer hy zeyd, dat de konsten ten tyde van den grooten *Alexander* dapper hebben toegenomen, vermits de gauwe Verstanden der groote Meesters voorzagen, dat hun het gunstig oordeel van zoodaenigen Vorst niet en zou ontbreken, indien sy slegts iets konden uytwerken, dat de eere van syn gezigt alleen verdienen mogt. Gelyk wy dan ook verscheyde exempelen vinden, dat zelfs Koningen dikwils met een gantsche stoet van hunne begunstigste Hovelingen, de Oeffenplaetzen der Konstenaeren met haere tegenwoordigheyd vereerden. Men zou hier niet te onregt mogen byvoegen een menigte van exempelen, die *Franciscus Junius* in syn tweede Boek, op 't negenste kapittel ophaeld, daer in hy toond den overgrooten Prys, die voor de Werken van deftige Meesters betaeld wierd; 't geen de grootagting van de Schilderkonst niet duysterlyk te kennen geeft. Wy mogen

De liefde van groote Vorsten maekt de Geesten schrander om diep tot de konsten in te booren.

De groote Prys geeft de hoogagting der Oude tot de Konst te kennen.

Demetrius verschoond Rhodus om een Schilderye.

niet wel voorby gaen hier te verhaelenn, dat wanneer de Stad Rhodus van den Koniing *De-metrius* belegerd was, die van binnen heem qu men verzoeken, dat hy dog de Stadd wil verschoonen, om het deftig stuk Schhilder dat op de mueren stond, en van *Protogeenes* g schilderd was: waer op den konstbeminnnende *Demetrius* syn Volk dede aftrekken, zegggend *ik voer geen oorlog tegen de Konsten.* . Ve onder de aenzienelyke Steden plegen oook zee geerne te laeten blyken, dat sy dapper de oef fening van alle geagte konsten voorstoonden en zogten te koesteren, waerom sy haerre Stad Poorten met de Beeldnissen van *Minerrva* e *Mars* niet te vergeefs lieten beschildereen, al een teeken dat de Konsten en Wetenschhappe daer gequeekt en gehuysvest wierden, een datz gezind waeren die met de wapenen vann *Mar* te beschermen.

Wat Mars en Minerva op de Stads Poorten verbeeld, te beduyden heeft.

Heel anders is doen de Schilderkonnst, al een vrye Konst in eeren gehouden, als nu on der vele in onze dagen: want, niet tegenstaen de sy in eenige Ryken, en brave Stedeen no bloeyd, en byna tot den hoogsten traap va volmaektheyd gekomen is, word de zelvee egte by vele, groote veragtinge aengedaen een me andere gemeene handwerken of ambagtten ge steld. Zoo datze ook heeft moeten lyden,, dat'e door de kleene kennis die men van deen aer der konsten heeft, en de kleene eerbiediligheyd die men haer toedraegt, van tyd tot tyd onre delyke wetten tegen haer zyn ingeslopenn, di onder schyn van een eygen Burger-regtt, vee breke-beenen de hand boven 't hoofd houd, of

Schilderkonst door veragting onder een handwerk of ambagt gerekend.

of liever in haer onwetende luyheyd ſtyven: doende de roemrugtige Schilderkonſt, die anderzins vry in haer natuere en zoo vol van hooge ſtudiën en wetenſchappen ſteekt, datze alle wysheyd als in een bundel zaemen vervat, als het handwerk van Snyers en Schoenmaekers, onder dwang van een Gilde ſtaen; en men wil dat aen ider en een iegelyk toepaſſen, zelfs ook aen jonge Diſcipelen, of die nu eerſt willen beproeven ofze op haer eygen beenen konnen beſtaen, en in den eerſten opgang van haere ſtudiën zyn, die door 't reyzen en bezigtigen van verſcheyde aenzienelyke Steden wat zoeken te leeren; onder welke het zommige gebeurd, datze ergens voor weynige weken of maenden hun verblyf nemen, en voor d'een of d'ander voorſtander der konſt, een Tafereel op hun verzoek aenſmeeren: dat ook zomtyds geſchied om dat de Inwoonderen geen vernoegen met hun werken geven, het welk (indien niet mag geſchieden, maer aenſtonds door de Opzienders van zoodanige Gilden verboden word) doet volgen, dat dan een ider zig moet vernoegen met die kreupels die binnen ſyne wallen woonen, uyt oorzaek datz'er daer geen beter hebben, dat zelfs tegen de reden en algemeene vryheyd van een welgeſtelde ſtaetsbeſtiering ſchynt te ſtryden.

Schilderkonſt, en de Oeffenaers daer van te onregt onder een Gilde gebragt.

Wy weten wel dat'er in vele fraye Steden verſcheyde Gilden zyn, by welke de Inwoonderen een bezonder voorregt genieten; maer dat heeft by alle verſtandige Regeerders altyd zyn opzigt meeſt gehad omtrent de vaſte en neergezetene Burgeren, die onder haer ſoort

Gilden onder wie noodzaekelyk.

een menigte van eenerley handwerk of koophandel deden, op dat de zelve alzoo ider in het ſyne, zonder onder den anderen te verwarren, in vryheyd mogten bewaerd worden; en niet zoo zeer op de vrye konſtoeffening als de Schilderkonſt is, die zelfs uyt liefde en luſt tot verpozinge van een ander ampt, aen ider vry ſtaet te oeffenen. Beter zou het mogelyk zyn, indien in dit geval een opentlyke Oeffen- en Schouw-plaets door de milddaedige voorzorge der agtbaere Magiſtraeten wierd opgeregt, die met allerley Konſt-ſtukken, zoo van Tafereelen, Beelden, Teekeningen en Konſtboeken opvervuld wierd, en een Konſtſchole wierd opgeregt, tot voorzetting en luyſter der algemeene Teekenkunde. Alſdan zouden zulke Steden toeloop krygen, den yver zou ontvonken, en de konſt tot op den hoogſten top gebragt en ſtaende gehouden worden. Dog men brengt hier tegen in, dat zonder de Gilden, en bewaeringe van haer voorregten, de ingeboorne of vrye niet aen de koſt zouden komen, nog beſtaen konnen; daer op men tot antwoord moet weten, dat die ſchuld niet moet geleyd worden op de gene die van buyten komen, maer veel eer op de luyheyd of onkunde van de Ingezetene zelfs, welke dikwils niet van haere hand voor een kundig oog konnen aen den dag brengen, of het word veelmaels van een gemeenen uytlander beſchaemd. Maer indien aen alle geeſten vryheyd gegeven wierd, daer was in 't algemeen groote kans om fraye Baezen aen te queeken, en alzoo nog andere van gemeene Steden in te lokken: want dat ſchynen immers

En hoedaenig onder de Schilderkonſt.

Of d'Inwoonder zonder Gilden konnen beſtaen.

Vryheyd geeft occaſie om Konſten op te queeken en in de Steden te lokken.

onnatuerelyke wetten, dat men knoeyers en broddelaers met bezondere voorregten wil beschermen, op datze niet t'eeniger tyd van gauwer of neerstiger overtroffen zouden worden. Voorwaer heel anders als d'oude tyden getuygen, in welk men Pryzen en Geschenken plagt op te hangen, om die, welke een ander in Konst en Wetenschappen te boven ging, daer mede te vereeren. Met welk doen de grootste Konstenaers in aenzien quamen, en de luye wierden opgewekt, of moesten de konst de zak geven. d'Overheden lieten haer ook weynig gelegen wezen, of'er eenige knoeyers minder de konst hanteerden; en schoon sy bleven martelen, quamen de groote Meesters des te meer uyt te blinken. Het schynt ook dat de Ingezetene traeg en yverloos worden, om door neerstigheyd en studie tot de verborgendheyd der konsten in te booren, wanneerze verzekerd zyn dat'er geen van buyten mogen inkomen, om hun licht te betimmeren. *De Landen* (zegt den Schyver van het *Hollands Intrest*) *konnen niet wel vaeren, dan met die gene welke best roeyen.* Wy weten wel dat men de Wetten moet vinden, en niet zelfs maeken; en dat wy slaven van de Wetten moeten worden, op dat wy zouden vry zyn; maer men moet ook weten, dat, dewyl de Wetten aen niemand als aen de menschen worden gegeven, datze dan ook by gevolg menschelyk, na de waere redelykheyd, en bouwing der Wetenschappen en Konsten, waer door de menschelyke gemeenschap bevorderd word, gerigt moet wezen; een voorbeeld nemende van andere Volken, Steden, en ervae-

d'Oude plagten Pryzen voor ider op te hangen.

Wat voordeel zulks in de Konst-oeffenaers veroorzaekte.

Voorregten maeken d'Inwoonders traeg.

Bescheydentheyd in 't geven der Wetten.

rene Overheden, en aenmerken hoe het hen gelukt is; maer blyven niet zoo ſtipt hangen aen gewoonten, Privilegien, en andere, die door onwetentheyd der tyden (als miſſchien de konſten begonnen te vervallen) zyn ingevoerd, om die als een ſtrenge beul en konſtmoorder te doen heerſchen.

Maer op dat wy tot het gene alreede gezeyd is, nog iets mogten toevoegen, dat tot een verſtandelyke grootagting van de Schilderkonſt kan dienen, moet men aenmerken datze een volſtrekte navolgſter is van de volmaekte natuer, aen welke ſy zoo zeer is vaſt-geſchaekeld, datze van den anderen niet mag geſcheyden worden. En gelyk als God in alle de geſchapen dingen wiskonſtige wetten heeft geleyd, volgens welke de natuer, als na zekere regelen, haere werken voortbrengt, onderhoud, en wederom doet vergaen; zoo heeft de goedheyd van dien zelven Schepper, den menſch met een zoodanig vernuft begaeft, dat hy zig zelven zekere regelen heeft uytgevonden, om de natuer in velen na te bootzen: want men bemerkt dat het gene niet na gewiſſe orden gedaen word, zeer ydel voor den dag komt, en geen vermogen heeft, om een geoeffende ooge als iets natuerlyks te behagen. De natuer is onnaſpeurlyk ryk in menigerley van ider ſoort voort te brengen, waer van wy een exempel hebben aen zoo veel duyzend Menſchen, Dieren en Gewaſſen: die alhoewel ſy van een geſlagte zyn, egters malkander niet juyſt gelykſtaltig zyn: hier in kan de konſt gezeyd worden de zelve volmaektheyd te bezitten,

Schilderkonſt volgt de natuer.

Uyt de regelen van de natuer zyn de regelen in de Konſten gevonden.

Rykheyd der natuer.

voor zoo veel sy in 't navolgen zoo menigerley vorm alsze wil, voortbrengt. Ja sy kan dingen voortbrengen die de natuer onmogelyk schynen, ten opzigt van dingen die wy noyt zoodanig van de natuer hebben zien ter wereld komen. Dog dewyl de konst haer oorsprong heeft genomen uyt de natuer, en de natuer niet uyt de konst, maer alleen van God op een onverstaenelyke wyze, alzoo in een geduerig orden gesteld is, en onderhouden word; moet men aenmerken, dat al 't gene de konst boven de natuer doet, geen magt, maer een onvermogen is; om dat de natuer niet onnatuerlyks natuerlyk, dat is strydig met haer zelven, voortbrengt, of 't werd ook voor een wangestalte gehouden: derhalven moet men weten, dat alles wat boven den algemeenen loop der nature door de konst gemaekt word, niet nieuw van geslagt is, maer monsters zyn, die de natuer niet erkend; en alles met stukken en brokken van haer is ontleend en t' zamen gevoegt. Wyst ons zoodanigen vremden gril, door de Schilderkonst geinventeerd, als gy wilt, men zal u zeer haest konnen toonen, waer de deelen, uyt welk het is t' zaem gezet, gestolen of ontleend zyn. Wie zou niet konnen zien, uyt wat deelen een vliegend Peerd, of de *Phinxsen*, en diergelyk, gevormd zyn? Hier uyt blykt dan, dat het spreekwoord, *dat is schilderagtig* (wanneer wy iets aerdigs in 't naturelyk leven beschouwen) qualyk gebruykt en opgenomen word, even als of de Schepzelen maer ten naesten by, zoo geestig, cierlyk en plaisant, als de geschilderde

Daer de konst in navolgt.

Ook buyten den gemeenen loop der natuer.

Wat buyten natuerlyk is, is wanstaltig.

Inventien buyten de natuer, zyn met stukken en brokken van haer ontleend.

Het woord schilderagtig qualyk gebruykt.

dingen waeren, dat een groote misslag is; ten waere men het zoo wilde nemen, *dat is schilderagtig*, te weten, waerdig om syn plaisantie, aerdige verkiezinge en grootsheyd geschilderd te worden: want anderzints genomen, zou de Schilderye het principael, en de volmaekte natuer, slegts een copy zyn, gelyk den vol-geestigen Heer *Constantin Huygens*, in syn OOGEN-TROOST met deze verssen aerdig wederspreekt.

Van Huygens wederleyd.

——— Wat wil m' ons meenen leeren?
Twee droppen zyn niet eens, twee eyeren, twee peeren,
Twee aengezigten min. De trotze mogentheyd
Van d'eerste Schepper blykt in 't eeuwig onderscheyd
Van al dat was en is, en worden zal na dezen;
En is 't laetdunken van een mensch zoo hoog gerezen,
Dat menschen konnen, daer toe God, in allen schyn
Niet Konstenaers genoeg, niet Scheppers wilde zyn?
Ziet hoe verr' 't zoete Volk in deze blindheyd dwaelen:
Gaet met haer wandelen, door boomen, berg en daelen,
Dat 's zeggen s', een gezigt, dat schilderagtig staet,
'k Kan niet onschuldigen, 't is derteltjes gepraet
My dunkt sy zeggen, God maekt konstige Copyen
Van ons oorspronkelyk, en mag zig wel verblyen

In 't meeſterlyk Patroon, alwaer 't van onze hand,
Ten kon niet ſchoonder zyn, in zee, en logt en land &c.

't Is ook niet onwaerſchynelyk, of de Beeldhouwerye en Giet-konſt heeft gelegentheyd genomen om over de Schilderkonſt jaloers te zyn, ziende datze door haer groot vermogen alles dede, en daerom in groot aenzien quam, gemerkt ſy haere werken met eygen en natuerlyke verwen zeer levendig te voorſchyn brengt. Niet te min hebben de Beeldvormers dikwils getragt hun boven de Schilderkonſt te verheffen, waer toe onder de Voorſtaenders van beyde dikwils is getwiſt-redend, wiens haen in dezen behoorde boven te kraeyen? De Beeldhouwers gaven voor, dat de Schilderkonſt maer waenſchynig of toonſchynig was, overmits ſy aenmerkten, dat de dingen in een Tafereel alleen ſchenen te wezen, maer in waerheyd niet en waeren; en dat in tegendeel de dingen in de Beeldhouwery, waerlyk uytwendig verheven, bevattelyk en taſtelyk waeren, zoo in haer lengte als breedte en dikte: dog om deze queſtie effen te maeken, en in 't gelyk te ſpreken, moet men onderſcheyd maeken, tuſſchen 't gene de natuer ontrent een zaek verſchaft, en tuſſchen 't geen alleen, en enkel door de konſt word voortgebragt Dus zal men ligtelyk bevatten dat alles wat de Beeldhouwerye in 't voortbrengen van haer konſt in lighaemelyke omvattinge en taſtelykheyd, boven de Schilderkonſt bezit, ſy dat niet verkrygt

Schilderkonſt verwekt andere konſten tot jaloersheyd.

Wat de Beeldhouwers bybrengen om boven de Schilderkonſt geagt te zyn.

beeldhouwers wederſproken

door iets dat in de konſt leyd, maer door de nature van de ſtoffe op welke den Werkmeeſter ſyn konſt oeffend; aengezien een Boom, Blok of Steen, deze taſtelykheyd, zoo wel heeft eer den Konſtenaer daer een beytel heeft aengeleyd, als wanneer hy zig daer op al dapper heeft uytgeſlooft.

Hoedanig dit geſchil door een blinden is neergeleyd.

Twee van deze Konſtoeffenaers hier over eens in twiſt zynde, vonden eyndeling geraeden om in 't bywezen van goede Mannen, ider een ſtuk werks voor den dag te brengen, en zouden 't oordeel van welke het konſtigſte was, aen een blinden man ſtellen, op dat hy immers onpartydig mogt zyn, 't geen den Beeldhouwer wel geviel, meenende den Schilder hier door een voordeel af te zien. De werken voor den dag gebragt zynde, ſtelden ider 't ſyne voor; den Blinden wierd voor eerſt aen 't Beeld van den Beeldhouwer gebragt, betaſtende het zelve over al, van 't hoofd tot de voeten, noemende t'elkens dat deel welk hy gevoelde, zeggende, die hand is waerlyk naturelyk als een hand gemaekt, ik voel niet dat'er eenig lit of gedeelte aen ontbreekt, en bemerke waer ik taſt, een volkomen Beeld. Doen leyde men hem aen het Tafereel op 't welk een diergelyk Beeld geſchilderd was; den Blinden dat betaſtende, zeyde wat is dit? Ik voel hier niets dan een platte grond, waer ben ik met myn hand? d'Omſtaenders zeyden, daer zyt gy aen 't hoofd, daer voeld gy nu de neus, nu d'oogen, dat is de borſt en diergelyke; waer op den Blinden met verwondering uytvoer, kond gy een rond hoofd, een verheven neus, holle oogkuylen,

en loſſe handen zien, ter plaetze daer ikze niet voelen kan, zoo moet dit wel een verwonderens waerdig Konſt-ſtuk boven 't ander wezen. Met welk opregt oordeel des Blinden, het verſchil geëffend was, en de Schilderkonſt den lof behield.

Men zou hier ook tot voordeel van de Schilderkonſt konnen bydoen, datze zig veel algemeener tot het navolgen van alle natuerlyke dingen uytſtrekt dan de Beeldenvorming, inzonderheyd door de verwen en eyge koleuren; zoo dat men zeggen mag datze alles verrigten kan : ja datze levende Tafereelen zoude konnen te voorſchyn brengen, by aldien de zielen ook zienlyke voorwerpzelen voor de oogen waeren; maer dan zoud men het ſchilderen een ſcheppende natuer konnen noemen, die haer nu met den naem van een uytnemende Konſt en algemeene moeder van veel andere moet te vreden houden.

Schilderkonſt zou levende beelden maeken, indien de zielen zienelyke voorwerpzels waeren.

Wy noemenze algemeen om datze waerlyk algemeen is, en dat zoo wel ten opzigt van haer vermogen, als ten opzigt van haer algemeene nuttigheyd ontrent het gantſche menſchdom. Men kan geen denkbeeld van zoodanige krygen, welke de noodzaek van de Teekenkunde ontkennen zal; gemerkt zonder haer de inwoonderen der aerde in een dikke nevel van onwetentheyd zouden zitten. Laet de tegenſprekers deze Konſt zoo verre werpen als ſy willen, wy bemerken zelfs terwyl wy dit ſchryven, dat de lettermaeking van de Schilderkonſt ontleend is. By d'oude Volken pleegt men de woorden niet door ſyllaben van letteren als

Waerom men de Schilderkonſt algemeen noemd.

Schilderkonſt nut aen het menſchdom.

Schryfkonst van de Schilderkonst afkomstig.

nu ter tyd te maeken, maer door zekere afbeeldzels, welker beduydinge door het gebruyk verstaen en onderhouden wierd. Onder deze schynen de Egyptenaers wel de eerste geweest te zyn, die door de beeldnissen van verscheyde dieren en snaeksche grillen, haere meeninge hebben uytgedrukt; gelyk'er ook van haer vele groote en hoog-opgeregte steenen en spitzen met dusdanige hieroglyphische Beeld-letteren zyn gemaekt, waer van by *Athanasius Kircherus* in syn *Oedipus Egyptiacus* (dat zoo veel als *egyptischen Raetzelbeduyder* zeyd) verscheyde afgeteekend en uytgeleyd te vinden zyn. Ja 't gene te verwonderen is, de *Japonesers*, *Chinesen*, en die van *Korea* (alhoewel onderscheyden in spraek, die d'een den anderen niet kan verstaen, wanneer sy tot elkander spreken) weten in haere brieven zoodanigen schrift van mannekens, beestjens en krullekens te maeken, datze elkanderen daer in volkomen konnen verstaen. In Sina verschild zelfs de tael van de eene Provincie veel van d'andere, nogtans lezenze alle een en de zelve boeken en karakters. En om de bewyzen niet van vremde volken te ontleenen, behoefd men maer agt te geven op de boere- en schaepwagters Almanakken.

Exempel hoedanig.

Schaepwagters Almanakken worden door Beeldletters verstaen.

Hier op hebben ook ongetwyffeld de Regeerders van 't Roomsch Gebied gezien, zoo wanneer sy goed vonden, dat *Q. Pedius* (die stom geboren was) de Schilderkunde zoude leeren, ten eynde hy hem, als 't nood zoude doen, door de Teekenkonst aen andere zoude doen verstaen.

Schoon Exempel.

Zoo staet ook aen te merken dat zig de Schil-

derkonst tot vele dingen uytstrekt; en zelfs de aldernaukeurigste Natuer-beschryvers noodig word: en wy zien hoe dikwils de Leer-meesters die moeten te hulp roepen, en hoeze om de natuer der dingen te beschryven, zyn gedwongen tot de afteekening van Menschen, Vogelen, Visschen en kruypende Gedierten te komen: want als haer geleerde pen alles heeft uytgezeyd, zoo beroepen sy zig eyndeling op de schilderyen. *Plinius* getuygt al van synen tyd, dat de Medicyns gewoon waeren, zoo ontrent het lede-snyden als in het kruyd-kennen, de gedeelten der lighaemen, en d'afbeelding der kruyden, in haere boeken af te maelen. **Schilderkonst noodig aen de Natuer-beschryvers.**

Aen de Bouw meesters. De Bouw-meesters, zegt *Vitruvius*, moeten zeer wel in de Teekenkunde ervaeren wezen, op dat sy de hoedanigheyd van haer voorgenomen werk, met al des zelfs omslag en ornamenten te gemakkelyker in een vertoog-schets zouden konnen voorstellen.

De Land-meters, Wereld-beschryvers, en Sterre-konstenaers, hebben van ouds door de Teekenkunde alles geestig weten af te beelden. *Lactantius* getuygt van *Archimedes*, dat hy de heele wereld in 't holle koper afgebeeld, en de gesteernten daer in geschilderd had. Dus ziet men ook dat de Landbeschryvers de wereld niet als in een afgeteekende kaert konnen betoonen: ja het schynd de Bereysde een zonderling vermaek, wanneerze in haere vertellingen, zelfs voor d'oogen van de Toehoorders, eenige schetzen van haere voyagie mogen maeken. Een Krygs-overste kan hem in het aftrekken van Bolwerken, Batteryen, Ve- **Aen de Land-beschryvers en Sterrekonstenaers.** **Aen de Krygs Overste.**

ſtingen en andere Legermetinge, niet als door Teekenkonſt behelpen, ſyn Leger in bequaeme quartieren, benden en ſlagordens af te ſchetzen, en alzoo aenwyzen hoedanig hy 't zelve wilt geformeert hebben, dat al van ouds onder de Helden is in oeffening geweeſt, gelyk ons *Virgilius* te verſtaen geeft, als hy zegt, dat *Æneas* de gantſche Belegering van Troyen met een Rysken in 't zand ontwierp.

Aen de Hiſtorie-ſchryvers.

De Hiſtorie-beſchryvers, wanneerze de daeden der groote Mannen beſchreven, plagten al van ouds, even als men hedendaegs doet, de Beeldniſſen der zelve daer by te voegen, op dat de gedagteniſſe van de braeſſte Mannen, door den arbeyd der Konſtenaers in het beſchouwen van haere gedaente, zoude verlengt worden.

Waerom de Romeynen voornaeme Mannen lieten uytſchilderen.

Hier in hebben de Romeynen zeer vlytig geweeſt, dat ſy de voornaeme Perzonagien lieten conterfeyten, ten eynde ſy namaels de nakomelingen altyd zouden konnen toonen wie haere Voor-ouderen en Vrienden waeren geweeſt, op datze uyt aenzien van de zelve, en 't goed gerugte van haer leven, mogten aengezet worden, om der zelver voetſtappen na te volgen: welke gebruyken der Afbeeldingen der verſtorvene, men ook by verſcheyde andere Volken ſchynt gehad te hebben. En is zeer wel te vermoeden, dat men daer door tot den afgoden-dienſt is gekomen, en de Beeldniſſen der Overledene in de Tempelen gebragt, geëerd en feeſtdagen toegewyd heeft; gelyk wy daer van in het Boek der Wysheyd aen het 14. kapittel dit exempel lezen:

Dat ook by veel andere gemeen is geweeſt.

Afgoden-dienſt hier door veelligt in gekomen.

" Want eenen Vader, door ontydige rouwe
„ over ſynen Zone, die hem haeſtelyk was afge-
„ haeld, uytgeteerd zynde, maekte een beeld;
„ en de menſche die dood was, eerd hy nu als
„ een God, en ordineerde de gene die on-
„ der ſyn gebied waeren, godsdienſtigheden
„ en offerhanden te plegen &c." En aen het
18. vers wyſt hy ons aen, dat de voortzettinge
van de afgoderye, door de Konſtenaers groot
deels is te weeg gebragt, zeggende : "Ende
„ de eergierigheyd des Konſtenaers heeft ook
„ de onwetende aengedreven, tot voortzet-
„ tinge van den dienſt der beelden : want
„ deze miſſchien willende den Prinſe behagen,
„ heeft ſyn beſte gedaen om door ſyn konſt
„ de gelykheyd op 't ſchoonſt uyt te drukken;
„ en het gemeene volk door de aengenae-
„ migheyd des werks aengelokt zynde, hield
„ dien voor God, welke een weynig tyds te
„ vooren als een menſch was geëerd gewor-
„ den."

Hoedaenig voort gezet.

Zoo verçierd men ook nog, als voor heen, de Geſchiednis-boeken, met de Afbeeldingen der voornaemſte Hiſtorien, om dat de Schilderyen een groote verligtinge aen het verſtand geven, om den inhoud van een Hiſtorie beter te bevatten. In zoodanigen zin verheft *S. Baſilius* de mogentheyd der Schilderkonſt, boven de kragt ſyn'er welſprekendheyd, zoo wanneer hy haer te hulpe roept, om het martel-lyden van *Baarlam* op het volmaekſte af te beelden, waer toe hy aldus uytberſt : " ô gy doorlug-
„ tige Schilders, die de voortreffelyke Daeden
„ der onwinb're Kampioenen afbeelded? Sa,

Wat de Schilderyen ontrent het bevatten van een geſchiedenis doen.

Schilderkonſt van Baſilius boven de welſprekendheyd geſteld.

„ ſta nu op, en verheerlykt door uw konſt
„ 't verminkte Beeld des Opper-heers! verligt
„ door de geleerde koleuren uwer wysheyd,
„ de vrome daeden des gekroonden Helds, die
„ ik al te duyſterlyk met myn reden afgemaeld
„ hebbe; ik ga mynes weegs, en ben van u
„ overwonnen in de kloeke daeden des Mar-
„ telaers, en ik verheuge my daer in: want ik
„ zie de handen omtrent het vuur, en den gant-
„ ſchen ſtryd, met t' zaemen den grooten Wor-
„ ſtelaer, in uw Beeld veel netter en bequae-
„ mer, dan 't myne afgeſchilderd &c."

Schilderyen zienelyke leſſen.

Hierom plegen ook zelfs de Philoſophen haere diſcipelen door af-beeldingen en ſchilderyen van deugden en ondeugden, in de zedekunſt te onderwyzen, gelyk men by *D. Laertius*, in 't leven van *Menedemus*, en andere zien kan.

d'Uytleggers der Bybelſchriften nemen de Schilderkonſt te baet.

De Uytleggers van de Heylige Bybelſchriften zelfs, nemen de Teekenkunſt te baet, zoo wanneer ſy tot verſtand der oude ceremonien, den tabernakel, den Tempel, Cherubinen, Prieſterlyke Kleederen, en andere Ornamenten van den Godſdienſt, duydelyk willen voor oogen ſtellen. Waer uyt by gevolg blykt, hoe noodig de Profeſſoren en geleerde Mannen ook dienden in de Teekenkunde, Bouwkunde, en Perſpektyf ervaeren te wezen, ten eynde ſy in 't beſchryven eeniger, zoo ſchriftuerlyke als mathematiſche en philoſophiſche dingen niet door den bril van een ander, maer door haer eygen oogen ziende, hunne werken door eygen-geoeffend verſtand zouden uytvoeren. En zoo doende zouden ſy haere bedenkingen en

Waerom de geleerde mannen de Schilderkonſt moeſten verſtaen.

nieuw-gevonden dingen nader konnen uytdrukken, en verhoeden dat'er niet zoo veel onkundige afbeeldzelfs ter wereld quamen.

Men bevind ook dagelyks, dat door deze konſt, met geheele Printboeken, alle de hiſtorien van den gantſchen Bybel, zelfs aen de jonge kinderen verſtaenelyk worden gemaekt. Ja wy zouden ook nog voorden konnen toonen, dat haere hulpe tot de aldergeringſte handwerken van nooden zyn, zonder nogtans van de Beeldhouwers, Gietkundigers, Zilverſmeden, Glasſchryvers en diergelyke, die buyten alle bedenken, de Teekenkonſt als haer regterhand bezitten moeten, eenig gewag te maeken.

De Schilderyen hebben ook haere werking op de gemoederen der menſchen.

Maer laet ons eens zien wat nuttigheyd de Schilderkonſt, door haere Werken, op de gedagten en gemoederen der menſchen konnen te weeg brengen. Hier van hebben wy een aerdig proeftjen by *Virgilius*, daer hy *Eneas* (als hy na veel omzukkelens, de gantſche trojaenſche Oorlog, in den tempel binnen Carthago afgeſchilderd zag) zig zelfs overdenkende, ſyn gemoed aldus doet uytſtorten: "ô! *Achates*, wat plaets, wat landſchap is'er op den „ gantſchen aerdbodem niet vervuld met de „ ſaem van ons verdriet? Zie hier is *Priamus*, „ aenſchouw hier de belooning van 't gene pryzelyk is, de elendigheyd der ſterflyke menſchen word hier met waere klagten beſchreyd. „ Vreeſt niet, de faem is onze behoudeyſſen, „ enz. Zoo ſprekende bevogtigde hy ſyn aengezigt met overvloeyende traenen."

Zoodanige kragt had ook de Schilderye van den grooten *Alexander*, op het gemoed van

Julius Cæſar, wanneer hy dien te *Gades* in den Tempel van *Hercules* aenzag, dat hy aldus met een zugtende ſtemme uytbarſte, en zeyde: *Wat is 't dog dat ik gedaen hebbe, in vergelyking van de daeden Alexanders? enz.* Van gelyken zag *Kaſſander* ook eens de beeldtenis van den grooten *Alexander* binnen *Delphos*, van welk hem nog in geheugen was, zeer mishandeld te zyn, 't geen *Kaſſander* zoo dapperen ſchrik door al de leden joeg, dat hy als voor dood ter aerden viel.

Ook op de inbeelding der menſchen.

De Schilderyen hebben ook kragt op de Inbeeldingen der menſchen, die door het aenzien, haere werking ons zeer diep kan indrukken. De Oude hebben met een zonderlinge opmerking, haer zinſpeling hier ontrent geoeffend, in zonderheyd, om door ſchoone Beelden en welgemaekte Schilderyen, de natuer in de generatie der menſchen te hulp te komen; dat ook ontrent de dieren wel geoeffend wierd. Waer van wy een exempel hebben in 't Boek der Schepping, aen het 30. capittel, daer *Jacob* roeden van populieren hout, hazelaer en kaſtanien nam, en ſchelde die met witte ſtriemen, leggende de zelve in den drinkbak, daer de Lammer-kudde haeren dorſt quam leſſen, ter tyde als ſy togtig was: waer door het is geſchied, dat de Kudde door 't tuſſchenkomend middel van de geſtriemde roeden in haere bakken te zien, geſprenkelde, en geplekte Lammeren heeft voortgebragt.

Door middel van Schilderyen ſchoone kinderen geteeld.

Men leeſt van die van Lacedemonien, datze zeer groote vlyd hebben aengewend om ſchoone kinderen voort te teelen, en datze onder

alle

alle middelen geen bequamer konnen uytvinden, dan eenige ſchoone Beeldniſſen van *Apollo*, *Caſtor*, *Pullux*, *Nigeus*, *Hyacintus* en den ſchoonen *Narciſſus*, haere ſwanger Vrouwen van 't begin haerer ontfangeniſſe geduerig voor oogen te ſtellen. *Kamerarius* verhaeld dat *Perſina*, een ſwarte, en koninginne van Moorenland, door middel van een blankgeſchilderde Vrouw die by haer legerſtede hing, een ſchoon wit Kind baerde. In 't tegendeel had zeker Vrouw een Schilderye van een Moor in haer ſlaepkamer hangen, die door 't aenzien van den zelven een jong Moortje ter wereld bragt.

Zoo moeſte *Hippocrates* ook eens een beſchuldigde Vrouw vry pleyten, die van haeren jaloerzen Man verdagt wierd gehouden, om datze een Kind hadde voortgebragt dat den Vader niet geleek: vertoonende een Schilderye omtrent haer bedleger, na welke het Kind op 't alderjuyſte quam te gelyken.

Dat Schilderyen goede Leeringen geven.

Men kan de Schilderyen ook veel goede leeringen toeſchryven, dieze ook zelfs aen de Chriſtenen konnen geven; gelyk het al van over lang onder de verſchillende Kerk-leeraers in verſchil geweeſt is, of die in de Chriſtene Tempelen niet mogen gebruykt worden als *Boeken der Leeke*? Ten anderen, of 't niet en volgt, zoo wanneer men ſteld, dat quaede Schilderyen konnen ontſtigten, dat alſdan de goede ſtigtige, chriſtelyke en zedelyke Leeringen geven konnen? Ten derden, of de goede gedagten die ons door het beſchouwen van een geſchilderde ſchriftuerlyke Hiſtorie, of Heylige Vertooning worden ingeworpen,

Of men die in de Chriſtene Tempels mag ſtellen.

van een goed Christen, met stigtelyke Meditatien niet mag opgevolgt worden, en profyt daer mede doen; dan of men die zoo wel als ergerlyke en quaedverlokkende denkbeelden moet tegen gaen, en uyt de gedagten bannen. Ten vierden, of 'er wel zoo grooten onderscheyd is (als zommige meenen) tusschen de denkbeelden die wy in het lezen van een zaeke zelfs bevatten, en maeken konnen, en tusschen de afgeschilderde Beeldnissen die wy in een Tafereel beschouwen? Dan of het zelve alleens is hoe die tot ons inkomen; wel te verstaen, zulke dingen van welke men geen uytdrukkelyk verbod en heeft? Dog over al zulke zinspelige questien, agten wy onnoodig ons gevoelen te openbaeren, op dat wy d'een nog d'ander partye mogten tegenvallen, maer ider syn vryheyd liever daer van behouden laeten.

Bedenkingen daer over.

Niet opgelost om reden.

Maer alzoo wy hier vooren niet zonder reden gezeyd hebben, dat het vermogen der Schilderkonst algemeen is, om alles, behalven levende Zielen in de Beelden voort te brengen, hebben zommige evenwel in twyffel getrokken, of men ook wel levenlooze dingen, die in haer beweginge zyn, kan uytbeelden? 't geen wy (schoon by weynige in agt genomen) hier rond uyt van ja willen staende houden: want niemand en zal konnen tegenspreken, dat de konst de natuere in alles navolgt, voornaementlyk in het gene welke in een verblyf van tyd, met nadenken kan gezien worden. Het welk zoo zynde, kan niemand tegenspreken, of het snel omloopende rad van een spinne-

Of men dingen die in beweging schynen te zyn kan verbeelden.

Word bewezen.

wiel, ofte iets diergelyks, van ons gezien zynde, zal een ander gedaente aennemen als het heeft wanneer 't ſtil ſtaet; invoegen dat het draeyende gantſch onzeker, en twyffelagtig van teekening in alle ſyn leden ſchynd, en dat alle de gedraeyde randekens van de ſporthouten in flauwe en rondgaende çirkels veranderen; het welk, zoo wanneer 't van een goed Schilder zoo juyſt word nagevolgt, ook natuerlyk zal ſchynen te draeyen, waer door dan den misſlag van vele openbaer word, zoo wanneer ſy een loopend en een ſtilſtaende wiel, op een en de zelve wyze vertoonen. En zulks moet in vele voorvallen waergenomen worden; ja zelfs ook in Beelden die zig bewegen, loopen, ſpringen, gaen, torſſen en alles doen wat een levend dier doen kan; waer van in de Menſchkunde breedelyk geſproken is. Dog eer wy hier af ſcheyden, moeten wy nog iets tot een exempel bybrengen, hoedanig de Schilderyen konnen ſtigten of ontſtigten. *Cedrenus* een oud kerklyk Hiſtorie-ſchryver, verhaeld onder andere fraye voorbeelden, dat *Bogaris*, een Vorſt der Bulgaren, eens aen een Schilder belaſt hadde, de wandelzaele van ſyn Paleys, rondom met allerley yſzelyke gedrogten, en wreede monſters te vertoonen; den Schilder, die een Chriſten was, ſyn kans hier ſchoon ziende, om de konſt als een Chriſten Leeraer te doen dienen, ſchilderde voor eerſt en al, het laetſte Oordeel, vertoonende de zalige in den Hemel; maer onder aen hadde hy een brandende helle gemaeckt, vol van afſchuwelyke duyvelen, die de verdoemde op menigerley wyze mishandelden.

Misſlagen van vele ontdekt.

Exempel van ſtigtinge die eertyds de Schilderyen hebben gegeven.

...garis door ...n Schilderye tot een Christen geworden.

Bogaris dit Tafereel ziende, wilde fluks den uytleg hebben, en als den Schilder hem alles verstandelyk hadde beduyd, is den heydenschen Vorst daer over zoo verschrikt geworden, dat hy door iets meer als kragtige reden, beweegt en aengezet wierd het heydendom te verlaeten, hem doende doopen, en nam het Christen-Geloof aen. Uyt deze en diergelyke voorbeelden kan dan ook ligtelyk afgenomen worden, hoe gantsch ongeoorloft en schandelyk het is, de agtbaerheyd van zoodanige eerlyke konst aen de dienstbaerheyd van allerley schandelykheden te verhangen, en alzoo de konst tot aenstoking van ondeugden te stellen; even als eertyds de ontugtige Heydenen deden, die de Konstenaers daerom alleen in aenzien hielden, om datze hunne Drink-vaten en *Bacchus*-kroezen (daerze dog wonder veel mede op hadden) met allerley geyle en onkuyssche beelden wisten te gravéren en te beschilderen; *gelyk als of den drank*, zegt Plinius, *niet smaeks genoeg hebben zou, ten waere dat menze malkander in bordeel-bekers toedronk.* Zoo ziet men ook dat te dier tyd veel Konstenaers de toomelooze wulpsheyd der Heydenen hebben opgevolgt, en zoo verre zyn vervallen, dat eenen *Dedalus* ten believe van de raezende *Pasiphe*, een houte Koe bestond te snyden, op dat sy haere beestelyke lusten daer door zoude konnen opvolgen: ten minsten hebben de Poëten dit, uyt diergelyke erfgerugten alzoo verçierd.

Veragting van het misbruyk der Schilderkonst.

Misbruyk dezer konst onder de Heydenen gemeen

Maer gemerkt dit van de bescheydenste Heydenen, zelfs in de Heydenen is beryspelyk ge-

Schandelyke dingen moet men vermyden of zeer bescheyden weten te vertoonen.

weest, betaemt het veel min een wys Konstenaer, eenige zondige feyten, en schandaleuze Vertooningen al te bot, naekt en ergerlyk voor te stellen, ofte afschrikkelyke dingen te vervaerlyk af te beelden. Hier op ziet den Poëet *Horatius*, als hy in syn boek van de Digtkunst de Tooneelspeelders deze lesse geeft (die aen de Schilderkonst ook zeer wel kan toegepast worden) zeggende, *dat het gantsch onbetaemelyk is, dat Medéa in het bywezen van al het omstaende volk haer kinderen den hals afsnyd &c.* Voegt hier by, dat het ook onder de Christenen niet behoorde te geschieden, dat door haer eenige goddelyke dingen te nauw bepaeld en afgebeeld worden; in zonderheyd van welk men geen gedaente zien nog regt bevatten kan, nog veel min eenige schrifturelyke dingen met voordagt, bespottelyk voorstellen; vermengende heylige Historien met heydensche grouwelen: invoegen het den Christenen niet genoeg moet wezen iets geestigs en konstigs te konnen uytvoeren, maer ider konst moet ook na de deugd en betaemelykheyd afgemeten worden: op dat het met niemand en ga gelyk 't met *Theopompus*, een Schilder van Constantinopelen regtveerdiglyk verging, doen hy als een profaen mensch, onzen Heere CHRISTUS, in de gedaente van eenen afgodischen *Jupiter*, had afgebeeld: want syn hand, zegt *Sigonius*, met welk hy het lasterlyk penceel gevoerd had, verdorde in weynig dagen daer na.

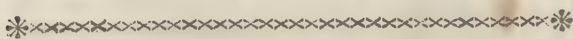
Geen heylige dingen met profane vermengen.

Regtvaerdige straffe aen Theopompus uytgevoerd.

Meer zullen wy tot deze stoffe niet ophaelen, maer besluyten dit kapittel met de woorden van den geleerden *Junius*, daer hy een verstandig

Beschryving van een eerlyk Konstenaer.

Konstenaer onder de volgende woorden beschryft. *Een eerlyk Werk-meester*, zeyd hy, *behoorde altyd goede agting daer op te nemen, dat hy d'aenzienlykheyd van synen naem, door het opvolgen van dertelmoedige boeveryen in syn Schilderyen te vertoonen, niet en kome te verliezen.* Voegt'er by, dat hy zig noyt verstoute als een onredelyken hond in spot van heylige dingen tegen den hemel te blaffen; *of*, zegt den zelven Junius, *dat hy door syn vuyle Konst-stukken de lodderziekte van geyle Venus-jankers niet als een onbeteugeld peerd aen't hollen helpe &c.*

II. HOOFDSTUK.

Een welgestelde natuer tot het leeren van een Konst het grootste voordeel.

TOt hier toe gesproken hebbende van den oorsprong, agtbaerheyd en nuttigheyd der Schilderkonst, komen wy tot de eerste aenleyding dezer Konst; die zoo wel uyt de aengeboren natuer als door de Konstwetten zelve verkregen word: want even gelyk het al van ouds onder de Wyze is aengemerkt, dat die dingen doorgaens wel gelukken, tot welk ons de natuer zelfs aenleyd; en dat in tegendeel die dingen gemeenlyk qualyk slaen, van welk men een natuerlyke afkeer heeft; zoo mag men ook met regt zeggen, dat het onmogelyk is tot de Schilderkonst te komen, ten zy dat men door een welgesteldheyd der natuer, daer toe geboren is. *Het is het geraedzaemste*, zegt Cicero, *dat wy de leydinge onzer eygene natuere volgen, en dat wy de betragting der Konsten teenemael na de regel der natuere rigten*: verstaen-

de zoodanige natuer, die na het voorschrift der konst-regelen luysterd, ten eynde de konst zig na de aendryvingen onzer natuer behoorlyk schikke: *want dan konnen de konsten* (zegt F. Junius) *eerst volkomen worden uytgevrogt, wanneerze met alle haere regelen een bequaeme natuer ontmoeten.* Ongetwyffeld hebben de Wetgevers van Athenen hier op gezien, wanneerze wilden, dat men de jongens van tien of twaelf jaeren oud (als wanneer menze tot de konsten leyde) de werktuygen van verscheyde Konsten en Handwerken voorleggen zou, op dat men als dan, ziende na welk instrument sy eerst grepen, of met welk sy in het aenvatten, iets knaphandig en met een noeste bezigheyd quam uyt te voeren, de zoodanige tot die konst afzonderen mogt.

Wat die van Athenen deden alsze de Jonkheyd tot de Konsten aenleyden zouden.

't Is dan een gift der natuer, die als een zaed der konste, de eerste beginzelen instort, en de Konstenaers bequaem maekt: waerom vele onder de oude Wyze twyffelden, of de konst grooter baet van de natuer, dan van de leering had; maer gemerkt datze geen van beyde missen kan, is het ligt te gelooven dat de natuer veel vermag, en datze haere levende kragt daer in duydelyk kan doen uytblinken, zelfs tot de neyging van dees of geene bezondere verkiezing van studie; gelyk dat by *Junius*, in het 4. kapittel van syn eerste boek, getoond word.

d'Onderwyzing moet de natuer leyden en stieren.

Zoo kan men ook uyt het gene alreede gezeyd is, zig verzekeren, hoedanig de leerzaeme onderwyzingen, de natuere moet te baet komen, om daer door, met alles wat tot een volkomen Konstenaer vereyscht word, de natuerlyke toegenegentheyd te voltoyen; 't gene zeer

vroeg en in het eerste zayzoen der jaeren moet aengevangen worden, als wanneer de gemoederen der jeugd nog teer zynde, tot de ondeugden en 't misbruyk van haere eygene vryheyd, ongefatzoeneerd zyn : want alsdan laeten sy haer beter leyden van de gene die haer langs de beste leerwegen zoeken te onderwyzen. Insgelyks moeten ook de Jongelingen (van welk men zig iets goeds belooven mag) van een zeer neerstigen en arbeydzaemen geest zyn, opmerkende en zinspeelig van gedagten, vol van fraye inbeeldingen en fantasien.

Wanner de Jonkheyd bequaemst is.

Sy moeten arbeydzaem en neerstig wezen, om dat zoodanige konst nog om goud nog zilver kan verkregen worden, maer alleen door een werkzaeme oeffening; voor welke d'Oude plegen te zeggen dat de goden alle ding verkoopen. Opmerkzaemheyd van gedagten moetenze hebben, om door gewoonte van die dagelyks te oeffenen, sterk van inbeelding te worden; ten eynde sy die allengskens door 't uytvoeren van haere hoogverhevene fantasien, zouden leeren in 't werk stellen. Hierom wilde den grooten Schildermeester *L. de Vincy*, dat een jong Schilder geen dingen moest verzuymen, in het beschouwen der natuerlyke voorwerpzelen en bezondere voorvallen : als in het onderzoeken en overleggen van fraye Historien, poëtische Verdigtzelen en Oudheden, als anders; daer uyt hy iets zoude vinden, dat tot syn studie dienstig mogt zyn, om daer aen te gedenken : gemerkt de inbeeldingen en fantasien in ons gesteld zyn, als een Register, of aenwyzer van het geen wy oyt met onze

Hoedanig een Jongeling van naturel moet wezen.

wat men doen moet om syn gesteldheyd te verbeteren.

oogen gezien, en met ons verstand begrepen hebben.

Men kan ook neffens het speculéren op de natuerlyke dingen, geen beter middel de Jongelingen aenwyzen (waer doorze sterk van inbeelding en groots van gedagten mogten worden) dan het veel en aendagtig doorlezen van fraye Boeken, verscheyde Historien, Konsten en Leer-stoffen: want gelyk het de weelige akkers niet en verergerd, dat menze nu met het eene, en dan wederom met het ander zaed bezaeye, zoo word ook ons gemoed zomtyds door d'eene, zomtyds door d'andere bedenking vernieuwt.

Middel om ryk en sterk van inbeelding te worden.

Weynige wordender (met eenig oordeel begaeft zynde) gevonden, die van de inbeeldingskragt zoodanig zyn misgedeeld of sy zullen in het lezen der Verhael-schriften en Vertellingen, d'eene of d'andere goede denkbeelden by haer zelven gewaer worden. Laet een aendagtig Jongeling de troyaensche Oorlogen, by *Virgilius*, eens met opmerking doorlezen wy houden ons verzekerd, dat hy syn gedagten met wonderlyke bedenkingen vervuld, syn fantasien vol groote inventien afgeschetst, en syn gemoed tot de uytdrukking van menigerley hertstogten zal aengeprikkeld vinden.

De Boeken welke een weetgierig Konstenaer behoorde te doorsnuffelen, bestaen voornaementlyk in vier onderscheydene soorten: naementlyk in Verhael en Geheug-schriften, zoo van heylige als heydensche en wereldsche Historien, die van de Grieken, Romeynen en andere volken gewag maeken. Ten tweeden,

Wat Boeken men behoorde te lezen.

in verdigte en opgepronkte vertellingen, zoo van Poëten als Philosophen en diergelyke. Ten derden, in die van de aloude zeden, gebruyken en konsten der oude Volken spreken. En ten vierden, in alle goede Autheuren die van eenige noodige konst of geägte wetenschap geschreven hebben. Waerom het ook zeer voordeelig is, in eenige vreemde tael, als latyn, frans en italiaens ervaeren te wezen, om beter eenige Schryvers, die nog niet in onze moederspraek overgezet zyn, te konnen verstaen: dog hier in zyn onze tyden gelukkiger dan sy wel eertyds waeren.

Wat de Historien doen.

Wat de Historien der aloude Schryvers belangd, daer van ondervind men, datze veel eerlyke geschiedenissen in haere Boeken, als op een tooneel vertoonen; invoegen het niet wel anders kan zyn, of de gedagten van een opmerkend en leerzaem Mensch, moeten met veelerley denkschetzen vervult worden: want den geest kan door d'inbeeldingen van verheve stoffen, levendige en staetelyke Vertooningen in 't gemoed verwekken. Waer van *Cicero* de nuttigheyd en het gebruyk der Historien niet onwaeragtig heeft afgeschilderd, als hy syne beschetzing aldus maekt: *de Historien*, zeyd hy, *zyn de getuygen der tyden*, *het licht der waerheyd*, *het leven van de memorie*, *en de meesterße van al onzen handel en wandel &c.*

Wat de Poëten.

Aengaende de Poëten, is het zeker, dat ons door het lezen der zelve, veel çierlyke inventéringen te binnen komen: gelyk dat ook al van over lang in menig Konstenaer is gebleken, datze de meeste deftigheden van haere werken

uyt haere Verdigtzelen gehad hebben. Zoo verteld ons *Valerius Maximus*, dat *Phydias* zeer geerne bekende, dat hy het Model van ſynen *eliaenſchen Jupiter* by den Poëet *Homerus* gevonden hadde. Van gelyken betuygen eenige Schryvers, dat *Timantes* en *Praxiteles* vele van haere aerdigheden uyt den Poëet *Euripides* ontleend hadden.

Wat nut het onderſoek der antyke dingen geeft.

In dien zelven zin konnen wy ook niet loochenen, dat de ſtudie der Oudheden den Schilder van nooden is; welke, niet tegenſtaende ſy in de oude Hiſtorien en Poëten eenigzins gevonden worden, nogtans uyt de Oudheyd-onderzoekers, die daer van met opzet werk maeken, moeten gehaeld worden. Sy konnen nergens beter door betragt nog bewezen worden, dan uyt de afbeeldingen en beſchryvingen der overblyfzelen, zoo van Gebouwen, geſnede Kolommen, Triumph-bogen, Friezen, Altaeren, als ook van oude Penningen: in welke men klaerlyk kan zien hoedanig de Goden, Godinnen en Pronkbeelden waeren. Hoedanig de Tempels, de Altaeren, de Prieſters, de Vaten, de Offerhanden en Feeſtdagen waeren. Hoedanig de antyke Gebouwen, van Amphiteatren, Panden, Ren-baenen, Scheeps-havens, Bruggen, Graffteden, Spitzen en Zuylen waeren. Hoedanig de toeſtelzels van Kleedingen en Verçierzels der Volken waeren. Hoedanig de Trouwleydingen, de Gaſtmaelen, de Triumphrydingen, de Vegtſpelen, de Reygangen, de Vergodingen, de Begravingen, de Juſtitien en diergelyke, in gebruyk waeren. Hoedanig de Wapenruſting, de Krygs-teekenen, de Wagen-

zetels, de Krygsknegten, de Gefchenken, Kroonen en Lauren waeren. Het gene alles zeer fray, tot bezondere nuttigheyd, met vermaek daer in kan onderzogt worden.

Noodig gebruyk van de konftboeken.

De Boeken die van de verfcheyde Konften en Handgrepen handelen, konnen alzoo weynig als eenige van de voorgaende, by een weetgierig Konftoeffenaer gemift worden: want daer in moeten de Fondamenten der Wetenfchappen gezogt worden; gelyk'er veel neerftige en gauwe verftanden hun hebben afgefloofd, om van de Bouwkunde, Meetkunde, Rekenkunde, Doorzigtkunde, Sterktenbouw, Water-werken, Fonteyneryen, Hemelsloop en andere, zoo wiskundige als natuerkundige dingen meer te fchryven, die niet fchaers, maer overvloedig in onderfcheydene taelen te bekomen zyn. Waer by bequaemlyk het ftudéren na het natuerlyk leven, en het befchouwen van fraye Printkonft, zoo van oude als hedendaegfche Meefters kan toegevoegd worden.

Nut van het leven en Print konft.

Waerom wy aenraeden geen koften nog moeyten te fpaeren, om alles te doorzoeken wat onderzogt kan worden, op dat men door vele Schryvers, en het befchouwen van fraye Printen en Teekeningen, de gantfche verborgentheyd van deze Wetenfchap, volkome leere uytvinden: want ider doet t'elkens iets nieuws daer by, dat te vooren van een ander niet bedagt nog verftaen was. Waer uyt men dan ook kan bemerken, wat verbetering dagelyks aen de konften word toegebragt. Niet te min is geraeden dat men de gronden van deze of gene Meefters, alleen eerft moet leeren ver-

ſtaen, eer men veel werks van andere over hoop haeld.

Maer even als *Philopoëmen* den Krygs-overſten, by *T. Livius*, zig zoo wel in vrede dan in oorlog, geduerig in de Krygs-oeffeningen bezig hield, op dat hy door deze neerſtigheyd, wysheyd in voorraed bequaem, en hem als het nood zou doen, aen geen Raedsmannen ontbreken mogt; alzoo moet een jongen Schilder van den beginne aen, door geduerige oeffeningen van lezen, teekenen, ſpeculéren, copiëren, ondervragen, praktiſéren en uytvorszen, ſyn gemoed met wysheyd zoeken te vervullen; op dat hy namaels uyt die opgeleyde ſchatten, eens eerlyke dingen aen de wereld zou konnen ten toon ſtellen. De middelen nu, welke om dit alles te bekomen, voorhanden zyn, hebben wy zoo ſtraks aengewezen. Staet ons nu voorder aen te merken, de nuttigheden en gebruyken, die men uyt het onderzoeken der geſchrevene Boeken, het beſchouwen der Printen en Teekeningen, het navorszen der Antiquiteyten, en 't ſtudéren na het leven en diergelyke meer, genieten kan. Voorwaer, wanneer iemand vele dingen met neerſtigheyd heeft doorzogt, en wel belezen is, kan hy met meerder verzekertheyd, en buyten beriſping der verſtandige, ja ook der onverſtandige oordeelders, ſyne inventien aen den dag brengen: want dewyl de Tafereelen onder verſcheyden Uytleggers dikwils dapper door de pieken danzen, en lyden moeten dat de gedagten, en het voornemen van den Schilder, d'uytleg en waerheyd der Hiſtorie, de reden van de plaets,

Dat men zig van wysheyd en wetenſchap in voorraed moet zien te verzorgen.

Dat de Schilderyen het algemeen oordeel der menſchen onderworpen zyn.

d'ordinantie, de mogelykheyd der doening, de waere proportie in de teekening, kleedingen en toeſtelzelen, en meer andere behoorlyke hoedanigheden, geëxamineerd en bediſputeerd werden; dat menigmael occaſie verſchaft, om de groote of kleyne ervaerendheyd van een Meeſter uyt te vinden, die dikwils in eenige kleynigheden ontdekt werd, ja in zoodanigen daer een omzigtigen Meeſter, veel min een ſlegt-hoofd, noyt op gedagt heeft.

Geeſtig Exempel. Hierom zal 't niet ondienſtig zyn, een exempel by te brengen, dat ons in dezen deele waerſchouwen kan: zeker ſchrander en welgeoeffend Schilder, had op een tyd, ten verzoeke van een geleerd Man, een Tafereel van de Kananeeſche Bruyloſt gemaekt, in welke hy hadde vertoond dat CHRISTUS het Water in Wyn veranderde; en had met voordagt en bezonder oogmerk, om de waerheyd van de Hiſtorie en Wonderdaed, nader als andere wel deden, uyt-te-drukken, geen Witte, maer Rooden Wyn gemaekt: den ſchriftgeleerden Doctor dit Stuk beziende, viel juyſt met ſyn oog op den Rooden Wyn, en vroeg terſtond aen den Schilder, waer hy gelezen had dat'er *Rooden Wyn* op deze Bruyloſt geweeſt was? Den Schilder vroeg'er met het andere woord wederom op, waer het ſtond dat'er *Witte Wyn* geweeſt was? Onder-en-tuſſchen zogt men den Text *Joh.* 2. eens op, om te zien of'er uyt d'omſtandigheyd van de Hiſtorie, niet eenige giſſing, tot voordeel van d'een of d'ander, kon gemaekt worden: dog niets vindende, wilde den Doctor evenwel weten, waerom hy niet

zoo ligt den *Witten* als den *Rooden Wyn* verkozen had? en of hy dat met ſtudie of ſlegts by geval gedaen had? Den Schilder merkende dat ſyn verſtand hier van een geleerd Man op de toetsſteen gezet wierd, antwoorde, dat hy veel waerſchynelyke reden hadde, die hem, om by de waerheyd te blyven, daer toe noodzaekten, en dat ook zelfs de Schrifture hem hier toe aenleyding gegeven had: want voor eerſt, zeyde hy, is het niet onwaerſchynelyk, of CHRISTUS heeft het Water in zoodanigen Wyn herſchapen, als'er in Galilea groeyde, en van de Inwoonders gedronken wierd, vermits Hem by de Joden alles wel geviel: want haer éten en drinken ſtond Hem niet qualyk aen: gelyk men ook nergens vind, dat Hy voor ſyn eygen mond, eenige bezondere ſpys of drank genuttigt, nog veel min aen ſyn vrienden verſchaft heeft: derhalven beſluyt ik, dat Hy het Water in zulken Wyn veranderd heeft, als men ten dien tyde en te vooren, en ook op de hoogtyden was gewoon te drinken. Dat dit nu geen *Witten* maer *Rooden Wyn* is geweeſt, konnen wy hier uyt afnemen: eerſt, om alles wat in de Schrifture van den Wyn is aengeteeckend, van *Rooden Wyn* diend verſtaen te worden. Nu, zoo handeld het Schrift van anders geen Wyn dan die by de Joden in gemeen gebruyk was. Zoo ſtaet'er *Iſaïa* 63. aen 't tweede vers, *waerom zyt gy rood aen u gewaed? en uwe kleederen als eenes die de wynperſſe treed?* En in de Spreuken, kapittel 23. vers 31. *en ziet den Wyn niet aen als hy hem rood vertoond, als hy in den beker ſyne*

verwe geeft. Zoo zegt ook *Jesus Syrach* elders. *Hy strekte syn hand uyt*, *en offerde den Rooden Wyn &c*. Doet'er by, dat den Wyn doorgaens in den Bybel *Druyven-bloed*, van wegen haer koleur, genoemd word. Lezen wy niet in 't eerste Boek *Mosis*, kap. 49. vers 11. *Hy wast syn kleed in den Wyn*, *en synen mantel in Wyndruyven-bloed?* En *Johannes* in syn Openbaering, neemt een gelykenisse van den Rooden Wyn, als hy zegt, *ende de Wynpersbak wierd buyten de Stad getreden*, *en daer is Bloed uyt den Wynpers-bak gekomen enz.* 't Welk alles nog verder zoude konnen bewezen worden, wanneer men de Historien der Oude, de Kruyd- en Land-beschryvers daer ook by wilde ophaelen : in welke goede redenen den geleerden Man, groot genoegen nam, hem verwonderende over het welgeoeffend verstand van den Schilder, hem daer in pryzende, dat hy syn doen met goede en gezonde reden konde bevestigen. Uyt het welk men klaerlyk kan afnemen, dat by aldien dezen Konstenaer niet wel belezen had geweest, en syne Historie met voordagt doorzien had, hy zeer weynig reden van syn Inventie zoude hebben konnen geven, maer dat hy als een onwetenden ezel by syn Werk zou staen kyken hebben.

'T beschouwen van printkonst is een middel om geoeffend verstand te krygen.

Zoo zyn ook de overdenkingen die men in het beschouwen der Printkonst heeft, een bezonder middel om alles (de Konst betreffende) te leeren verstaen; niet tegenstaende bevonden word, dat'er zommige een afkeer van hebben, meenende door een opgeraepte schyndeugd

deugd van Meesterschap, datze terstond onder het getal van Copyisten en brekebeenen zouden geteld worden, om dat'er zommige krampoenen gevonden worden, die anders niet doen dan Printen, Teekeningen, ja ook Schilderyen naschilderen; maer deze betoonen met'er daed datze nog het regt gebruyk der Printkonst niet verstaen, veel min die oyt geoeffend hebben: gelyk daer ook weynige van die soort gevonden worden, die iets bezonders doen konnen, als na lang blokken en knoeyen, 't welk nog ten laetsten nauwlyks het oog van een onkundige voldoen kan; maer het examen van een ervaeren verstand niet verdragen mag. Misverstand van zommige hier in.

De Teekeningen, Schetzen en Printen, moet men in 't zien met het verstand, en niet met hand en ooge gebruyken, om daer stukken en brokken uyt te stelen, veel min om die geheel na te apen, alhoewel dat ook syn nuttigheyd heeft, wanneer 't wel word aengeleyd (gelyk wy in onze Teekenkonst hebben geleerd) en blyven alzoo gedueriglyk door de bril van een ander kyken. Maer neen, men moet alleen de deugden, als fraye manieren van ordineringe, Teekeninge, geestige gedagten en verstandige opmerkingen, door het bezien, herzien, bedenken, overleggen en herkauwen, tragten in syn gemoed te drukken, en daer in, met dikwils daer aen te denken, bewaeren; invoegen sy door het toedoen van uwen geest, niet meer eenes anderen, maer in uwe eygen vindingen veranderd worden: ten eynde sy ook in het ordineren, t'zamen stellen, en verçieren uwer inventien, als wyze Raedsmannen kon- Regt gebruyk der printkonst

nen dienen. En op deze manier, zal men vol van gedagten, vlug van ordinantie, ryp en overvloedig van schilderagtige stoffe worden: daer men anderzins nimmer een eygen erfgoed kan te boven winnen, maer zig altyd met leenen, stelen en rapen behelpen, of bezitten een eygen studie op syn zelven, en vroeten daer mede alleen in de wereld om: welke men niet t'onregt naekte en arme Eremyten in de konst zoude mogen noemen. Doet hy nog by, dat by aldien de Gezigtoeffening der Printkonst, geen ander nuttigheyd had, dan datze de lust van een yverig Konstenaer geduerig opwekt, aesd, onderhoud en gaende maekt; men den tyd, en kosten die daer aen verspild word, niet noodig heest te beklagen. Vele zyn'er die gantsche kabinetten en groote legger-boeken vol schoone Printen en Teekeningen hebben, die de zelve in een jaer nauwlyks eens doorzien; of zooze by geval daer al eens in komen, kykenze daer in als een os in den Bybel: want die wederom uyt de handen geleyd zynde, weten zoo veel als te vooren, en hebben niets meer geleerd, als niet te weten, en hunnen ouden weg te volgen.

Dat de Konst vry wat bezonder frays uyt al zulke dingen haelen kan, daer aen mag van niemand getwyffeld worden: want de exempelen konnen getuygenis geven, hoe gantsch geägt dit van eeuw tot eeuw geweest is, en hoe neerstig de vermaerde Meesters hebben geweest, om de aloude dingen, zoo van schoone Statuë-beelden, Kleedingen, Zeden en Gebruyken, met een onvermoeylyken yver te on-

derzoeken, en de nuttigheyd daer van te kennen. Dit geeft ons onder allen den braven Teekenaer *Perrier* door een stilswygende zinnebeeld te kennen, wanneer hy op het voorhoofd van syn leegverheven marbere antyke Konststukken (die hy na de Snywerken van d'Eerbogen van *Constantin*, *Vespasiaen* en andere, geteekent en uytgegeven heeft) de roomsche Oudheyd onder de voet gevallen, uytbeeld, welke van *Pallas* de hand geboden, en van de Schilder- en Bouwkonst opgeholpen word: beziet de Print zelfs, en gy zult veel beter invallen daer over in uw gedagten vinden, dan of het u met vele woorden in een ruwe schets wierd aengewezen.

Laet ons hier by doen, dat d'antyke Beelden, welke in de bloeytyd (wanneer de Konst onder de Oude op het hoogste was) gemaekt zyn, voor de beste modellen en voorbeelden aen de jonge Schilders en Teekenaers verstrekken konnen: gelyk den Heer *J. de Bisschop* in de voorreden van syne vyftig nieuw geëtste Statuë-beelden aen den Heer *Constantin Huygens*, niet onwaeragtig toond, als hy zegt: " daer in is ons gevoelen eenstemmig, dat de „ oude overblyfzels van Beelden en half-ronden, zyn van de grootste volmaekheyd in „ de Konst, en voor de Leeringen het beste „ voorbeeld. Welk gevoelen, gelyk het by „ my oud, en door verloop van den tyd zeer „ vast geworteld is, alzoo ook van tyd tot tyd „ waeragtiger en zekerder heeft toegeschenen: „ het zy eens ander oordeel en begryp, of het „ myne dien aengaende werde overwogen. In-

„ dien menandere haer oordeel onderzoeke, zoo „ komt te vooren, niet alleen den grooten prys „ en waerde, die deze dingen altyds by de Ken- „ ders in oude tyden gehad hebben, en ook nu „ ter tyd nog hebben; het eerste werd ge- „ tuygt van *Cicero*, *Plinius* en andere Schry- „ vers van geloof, door 't verhael van dingen „ by na ongelooflyk; en het tweede leerd de „ dagelyksche ervaerendheyd; maer komt daer „ toe ook de eenpaerige toestemming van *Ra-* „ *phel*, *d'Urbyn*, *Michiel Angelo*, *Bonarotti*, „ en al de treffelyke Meesters, die, als bekend „ is, dit niet alleen met woorden rondelyk ver- „ klaerd, maer ook met'er daed betoond heb- „ ben, haer heele werk stellende na dezen rigt- „ snoer; ja zoo verre, datze dikwils niet ont- „ ziende, heele stukken in hunne werken in te „ voegen, by na roovers zyn geworden in plaets „ van navolgers. En van geen ander verstand zyn „ de Lief hebbers, als die gemeenlyk voor het „ beste van hunne werken dat oordeelen, het „ welk meest heeft van die oude voorbeelden. „ Zelfs die van Venetien, die nogtans altyd „ meest in 't koloréren, en meesterlykheyd van „ 't penceel als in de Teekening hebben uytge- „ munt, konnen hier toe strekken voor getuy- „ gen; aengezien *Mategna*, en *Palma* hier uyt „ gezeyd worden veel geleerd en gevorderd te „ hebben. Maer zoo men daelen wil tot de laeter „ tyden, is dit niet wel het eenige, het welk „ Vrankryk nu inder daed de kroon spannende, „ zoo verre in de konst gebragt heeft, dat het „ tot Roomen met nauw opmerk de oude Beel- „ den wel doorzien, en der zelver navolger

„ *Pouſſyn* met veel eer ontfangen, en zeer hoog „ geägt heeft? Voorder myn eygen oordeel on- „ derzoekende, hoewel ſwak zynde, en nauwe- „ lyks magtig een gedeelte van die Konſt te door- „ gronden, en als door een nevel ziende, eg- „ ter myn ſchemerende oogen omſlaende, be- „ ſpeure in 't Beeld van *Hercules* de gevrigten „ van meer dan menſchelyke ſterkte. In de „ *Worſtelaers* en *Schermers*, de kragten daer „ vereyſcht; in *Laökoön* een vaſten ouderdom; „ in *Antinous* een ſwakke ſwier van lighaem, „ byna vrouwelyk; in *Apollo* een welgemaek- „ ten Jongeling; in *Bacchus* rondgedraeyde le- „ den; in *Satyrs* en *Faunen* beklonkenheyd „ van vleeſch, en in de Vrouwen nu een tenger, „ en dan een welgevoed en poezel lighaem „ uytgebeeld; ſwygende van den verſcheyden „ ouderdom, ſtand, gebaer, wezen, kleeding, „ en meer zulks, kan niet genoeg verwonderen „ de groote ſchoonheyd in ider, en zoo wel on- „ derſcheydentheyd in allen, met de meeſte een- „ voudigheyd en veel meer andere deugden ver- „ gezelſchapt: de welke hoe groot en hoe veel „ die zyn daer uyt te giſſen is, dat de grootſte „ Meeſters in het maeken van 't een of 't ander „ lit, tot herſtelling van eenig gebroken Beeld, „ zoo zelden, of zig zelfs of andere voldaen „ hebben, en zeer beſwaerlyk zig dit onder- „ vonden. Egter werd hier door niet verwor- „ pen, 't gevoelen der gener die dryven, dat „ het leven zelfs is het beſte voorbeeld, en noo- „ digſt na te volgen; als waer uyt die groote „ volmacktheyd der Oude ſyn oorſprong heeft, „ en ook nu alzoo ſtaet daer uyt te zoeken; maer

„ daer de Oude zeer keurlyk in zoo veel ver-
„ ſcheydentheyd van 't leven, daer het ſchoon
„ met het onpryzelyk vermengt is, dikmael
„ een lighaem, het ſchoonſt hebben uytge-
„ zogt, mag dit met regt de beſte leydſman ge-
„ noemd worden: niet tot dien eynde, om,
„ opgetrokken in de deugden der Oude, in
„ 't beveſtigen van 't leven blind te zyn, maer
„ om door behulp van dezen wegwyzer, na 't
„ voorbeeld van de Oude het ſchoonſte te ver-
„ kiezen, en 'tgeheele leven loffelyk tot ſyn
„ gebruyk te brengen; dat anderzins zeer ſwaer
„ en onzeker is." Dus verre de voorreden van dien Heer.

Hier toe ſtaen ons nog voorder aen te merken, de menigvuldige behulpmiddelen die voor handen zyn, om zig na de ſchoonheyd der antyke Statuë-beelden te oeffenen; gemerkt daer van verſcheyde Afteekeningen, door de neerſtigheyd van brave Teekenaers in de Print uytgaen, als ook vele andere antyke toeſtellen, offerhanden, gebruyken, kleedingen, gebouwen en diergelyke.

Antyke dingen die in print uytgaen van Perrier.

Onder andere vind men veel fraye Beelden door den ſtraksgemelden *F. Perrier*, te Roomen geteekend, die hy in honderd verſcheyde ſtukken in 't koper geëtſt, en uytgegeven heeft, die ook naderhand tweemael zyn gekopiëerd, een door *van Dalen* geſneden, d'ander in Italien met ſterk-water gebeten: dog moet men weten dat de eerſte door hem zelfs te Parys gemaekt, principael zyn, en vry meerder losſigheyd, geeſtigheyd en vaſter omtrek dan d'ander twee Copien behouden hebben. Nog zyn

van den zelven *Perrier* ettelyke ſtukken uytgegeven, die hy na de Triumph-boog van *Conſtantin* en andere geteekend heeft, in 't gemeen *Bas-relief* of half rond genaemd, om datze leeg verheven, en maer half uyt den grond zyn uytgehouwen : in welke veel antyke Beelden, Ordinantien, Kleedingen, Wapenen, Hulzels, Mantels enz. zeer los en welgeteekend te zien zyn.

Van gelyken gaen ook verſcheyde Statuën uyt, welke na eenige Beelden en Tronien geteekend zyn, die gevonden worden tot Amſterdam, in het kabinet van den Heer *Reynſt*; dog 't zyn meeſt Tronien en Borſtbeelden, byna op de zelve wyze als *P. P. Rubens* ſyn twaelf Antyken, na de oude marbere ſteenen geteekend en uyt laeten gaen heeft. Zoo vind men mede verſcheyde oude Statuën, onder de Antiquiteyten die *Boyſſardus* en *Onuphrius Pannuvinus* hebben beſchreven, waer onder ook zeer veel Altaeren, Sepulturen, Gedenkſteenen, Opſchriften en diergelyke vertoond worden : dog en zyn de Beelden alle zoo wel als die van *Perrier* niet geteekend, maer meeſt bemind om dat zommige by andere niet of weynig gevonden worden. Veel aloude Beelden en geſnede Werken ziet men ook afgeteekend in het Boek van 't onderaerdſche Roomen, in welke meeſt alle de Sepulturen of Tomben der eerſte Chriſtenen, in verſcheyde holle Spelonken onder de aerde gebouwt, met wonderlyke Hiſtorien en Beelden, Potten, Lampen en andere Oudheden te zien zyn.

Van verſcheyde.

Borſt-beelden van Rubens.

Van Boyſſardus.

Te Roomen zyn ook (niet lang geleden)

twee verſcheyde langwerpige Boekjens uytgegeven, van eenen *de Rubëus*, in welke veel grootze Beeldekens en antyke toetakeling zyn aengewezen. Inſgelyks gaen ook uyt alle de Snywerken der vermaerde Kolommen van *Trajanus* en *Antoninus*, beneffens eenige Friezen. Ook een Boek met Beelden, na de afdrukken van eenige oude ingeſnedene Zegelſteenen geteekend, in Italien uytgegeven; in de zelve zyn veel fraye Beeldekens, zoo verſtandig geteekend, dat men genoegzaem bekennen kan dat de oude Meeſters ook wat geweten en gedaen hebben, dat voor de nakomelingen waerdig is nagevolgt te worden. Waerom de zelve ook onder opzigt van den frayen Plaetſnyder *A. Blooteling*, gecopiëerd, en door den geleerden Heer *Gronovius* met aenteekeningen verwaerdigt zyn.

Van de Rubëus

Van verſcheyde andere.

Ook mogen wy niet vergeten de uytgelezene Statuën en aloude Rompen, die onlangs door den konſtlievenden Heer *Jan de Biſſchop* in 's Gravenhage uytgegeven zyn, in welke hy na de beſte Afteekeningen, zoo van hem als die hy uyt handen van andere Liefhebbers der Teekenkunde bekomen heeft, geteekend en in 't koper geëtſt heeft, van welke zommige ook onder de antyke van *Perrier*, andere by *Boyſſardus* gevonden worden. Van eenige Beelden vertoond hy verſcheyde ſtanden en verkiezingen, om de ſchoonheden der zelve niet verduyſterd te laeten. Men ziet daer in de Statuë van *Faunus* met ſpeeltuyg in de hand, op dryderley Vertooningen, by vele voor een fray en actieus Beeld gehouden; gelyk het ook by *Rubenius* gedagt word. Na de Afteekening van

Van Jan de Biſſchop.

Wat Beelden dat zyn.

Doudyns heeft hy ook twee verkiezingen van den *Apollo*, welke te Roomen in *Belvidere* ſtaet. In de zevende en agtſte Plaet vertoond hy een vlugtenden en doodliggende Zoon van *Niobe*, die zeer ſchoon zyn; van welke *Plinius* ſchryvende, twyffeld ofze van *Scopas* of van *Praxiteles* gemaekt zyn, uyt reden dat bekend is, dat *Praxiteles* zoodanigen *Niobe* met haere Zonen gemaekt heeft. Zoo zyn'er ook vier gezigten van den *Hercules*, die in 't huys *Farneſe* ſtaet, en by andere Statuë-beſchryvers gemeen is, als ook de Statuë van den ſchoonen Jongeling *Milo*, by de meeſte voor *Antinous* gehouden, en gezegt word by de Bad-ſtoven van *Titus* gevonden te zyn. Van gelyken vertoond hy ook twee verſcheydene Afteekeningen van den *Laökoôn* en ſyne zoonen, een Beeld van zoodanige vaſtigheyd, dat *Michiel' Angelo* daer van dikwils zeyde : dat het in de wereld was overgebleven tot verwondering der aenſchouwers, om het vermogen der oude Konſtenaers te ſtellen tot een exempel om na te volgen. De Romp van *Hercules* die daer onder ook word gezien, daer van getuygt *Boyſſardus*, dat die van *Michiel Angelo* voor 't aldervolmaekſte werkſtuk gehouden wierd. Hy vertoond ook in twee verſcheyde zieningen een Romp van een gekleed Man, dat met een zeer antyk en aerdig opgeſchort romeyns Kleed omhangen is. Voorders hebt gy de Beeldenis van *Muſa Urania*, de een van *Wielingen*, d'ander van *Doudyns* geteekend. Een veſtaelſche Maegd in grootſche kleedinge, ſtaende om te offeren. Ook een Amaſone op tweederley ſtand, de armen verbroken

zynde, welk van *Michiel Angelo*, zeer konſtig geägt wierd. De Beeldniſſen van *Flora* zyn ook zeer fray, in zonderheyd de verkiezing die in de 40. en 42. Plaet gezien word. Nog is'er een fray gekleede Beeldenis van een *Sybille*, en *Agrippina*, die na de Afteekeningen van de jonge *Bakker* komen. Gelyk ook verſcheyde gezigten na diverſche Teekeningen van de griekſche *Venus*, welke men meend datze van *Kleomenes*, den zoon van *Apollodorus* gemaekt is, als uyt het grieks letterſchrift bewezen word. Het zou te lang vallen alle de andere Pronkbeelden, die men by *Perrier*, *Boyſſardus* en andere beſchreven vind, hier te verhaelen: van welke door het geduerig namaeken, Teekenen, Schilderen, Boetſéren, Afgieten enz. vele zeer gemeen zyn geworden.

Afteekeningen van de overblyfzels eeniger Bouwpraelen.

Men vind ook verſcheyde Boeken, die zoo te Roomen als elders zyn uytgegeven, vol Afteekeningen van meeſt alle de vermaerde Gebouwen der oude Romeynen: gelyk ook *Sadelaer* ettelyke Ruïnen en antyke Overblyfzelen van Tempels, Amphitheaters, Bogen en andere majeſtueuſe Gebouwen heeft laeten maeken; maer gelyk men doorgaens in de beſchryvinge der oude Paleyzen vind, dat de zelve met groote koſten, ſwaeren arbeyd, en wel meeſt in den konſtbloeyenden tyd zyn gebouwt, is ligt af te nemen dat'er nog vele oude Overblyfzelen van Pronkbeelden, Gedenkſteenen en andere Konſtſtukken zyn overgebleven, die vele van marbere geſneden, andere van koper gegoten, tegen 't knagen van den tyd, al vry veel eeuwen konden uythouden, welk nu nog

heden ten dage binnen Roomen en elders in de Lusthoven, Konstkamers en Kabinetten bewaerd worden: want gelyk als'er vele van deze Beelden door d'oorlogen en geldgierigen tyd, in de welke men geen zorge meer voor de konstige Werken begon te dragen, zyn verbroken, verstroyd en tot niet gekomen; alzoo zyn'er ook wederom andere, tot geluk der nakomelingen, in de aerde, en onder de oude puynhoopen wonderlyk bewaerd geworden, die namaels gevonden en met groote zorge behouden zyn. Het waere te groote schade geweest, dat'er van alle die menigte schoone Beelden, daer mede Schouwburgen, Badstoven en diergelyke Gebouwen verçierd waeren, geen Zaed voor de Konstlievende zou overgebleven zyn. Het is verwonderens waerd als men leest, in hoe groote menigte de Statuën gemaekt zyn. Daer word getuygt dat aen het Schouwburg van *Titus* over de dry duyzend Pronkbeelden tusschen de Kolommen stonden. Misschien wierd ook om de menigte kopere Statuën, die te Roomen op de Markt stonden, gezeyd dat'er meer doode als levende waeren.

Gelyk'er door zorgloosheyd vele dingen zyn vergaen, zoo zyn wederom andere gevonden, en met vlyt voor de nakomelingen bewaerd.

Op wat wyze de wereld vol beelden is gekomen.

In dien beeldformérenden tyd wierden ook dikwils beloften gedaen, die met het vereeren van een Statuë voldaen wierd. Zoo leest men van *Ladice*, de vrouw van *Amisis*, datze een Beeld aen *Venus* beloofde, by aldien dat haeren man haer konde beswangeren, gelyk sy ook namaels een Beeld na *Cyrenen* zond: van welk Beeld *Herodotus* getuygt, dat het in synen tyd (dat is 420. jaer voor CHRISTUS) nog ongeschon-

den buyten de Cyrenifche Poort geftaen heeft. Zoo zond ook *Amafis*, volgen fyn offerbelofte, een vergulde *Minerva* na Cyrenen, en fyn eygen Afbeeldzel na Lindos; en ook twee van de zelve na Samos, aen *Juno* : welke ten tyde van den voornoemden *Herodoot*, bezyden de deur van den grooten Tempel geftaen hebben. Uyt alle welke niet is te verwonderen hoe de wereld zoo vol Beelden is gekomen; en alzoo ligt om te gelooven vald, dat'er nog vele oudheden hier en daer onder de aerde verborgen liggen, die door de verhooping van d'afgevalle puyn der Bouwwerken, vloeden en overftolping van Steden, Landen en Duynen, voor eenen tyd verduyfterd blyven, die miffchien zoo nu als dan eens wederom zullen te voorfchyn komen, als meermael is gefchied; gelyk wy daer van met onze kindfche oogen een exempel hebben gezien in 't jaer 1647, aen den oever van het Eyland Walcheren, omtrent de oude Stad Domburg, alwaer eenige oude fteenen, met Opfchriften en verfcheyde Beeldniffen, beneffens eenige Vafen en Penningen, door het opwellen van het duynzand zyn opgeworpen; onder welke (beneffens eenige andere godendommen) ook 't Afbeeldzel van een onbekende Afgodinne, NEHALENNIA genaemt, gevonden wierd; gelyk de fteenen daer van nog in die plaets te zien zyn. Van welk *Boxhorn* een Tractaet met verfcheyde Afbeeldingen heeft in 't licht laeten komen; die ook by *Vredeman*, in fyn Boek van Oud-vlaenderen, gevonden worden.

Antyke dingen blyven vele eeuwen onder de puyn verborgen.

Exempel hoe die weer te voorfchyn konnen komen.

De Schilderkonft ontfangt voorzeker groot

nut uyt de algemeene kennis der Oudheden: want die als een waeragtige getuyge van 't gene wy daer na komen te bedenken, kan dienen om de waerheyd daer van te bewyzen. Wil men oude gebruyken, Gebouwen, Beelden, Kleedingen en andere verçieringen (welke van de oude gemaekt zyn, zoo alsze doen in gewoonten waeren) men vindze doorgaens in Penningen, Statuën, Altaeren, Kolommen, Vaſen en antyke ſteenen afgebeeld, en ſtemmen doorgaens met de oude Schryvers overeen.

Waere nuttigheyd der oudheyd.

Maer hier komt nog in bedenken, of de konſtige Werken van Schilders en Beeldevormers onder de Oude zyn in agting geweeſt, om de deugd en waere konſt die'er in ſtak, of alleen om dat die tyden nog onwetende in de konſten waeren, gelyk zommige dat alzoo dryven; en meenen dat indien zelfs *Apelles*, *Xeuxes*, *Protogenes* en andere heden ten dage leefden, en haere konſt oeffenden, dat men haere ſtukken niet eens zou willen aenzien; ja dat *Apelles* zelfs ſyn koſtgeld in onze dagen met ſchilderen niet zou verdienen; maer gemerkt wy het tegendeel, uyt de nette beſchryving die'er de oude Autheuren van doen, konnen beſluyten, willen wy aen zoodanig vonnis niet ſchuldig ſtaen. Wy bemerken doorgaens, dat wanneer eenige der Poëten, of andere Schryvers, de ſchoonheyd van een Menſch beſchryven, datze die altyd by de Statuë-beelden en Schilderyen vergelyken (gelyk daer uyt ook het ſpreekwoord, *zoo ſchoon als een Beeld*, onder ons ſchynd overgebleven te zyn) By al-

Of de Konſt der Oude zoo volmaekt zy geweeſt als'er van getuygt word.

Zommige meenen neen.

De waerheyd daer van beveſtigt.

dien nu in haere Schilderyen en Beelden een groote onvolmaektheyd, of mismaektheyd waere geweeſt, 't had zottelyk van geleerde Mannen geweeſt, menſchen die een natuerlyke regtſchapentheyd hadden, by misſchepzels van nagebotſte afbeeldingen te vergelyken, of haere ſchoonheyd na zulke ſlegte Beelden af te meten. Dog de woorden die *Junius* uyt *Kaſſiodorus* bybrengt, zyn genoegzaem om de waerheyd van 't gene wy zeggen te beveſtigen. " Het
Bewys uyt Kaſſiodorus.
„ ſchynd onmogelyk, zeyd hy, dat iemand ſyn „ oogen op de nog overige oude Beelden zoude ſlaen, of hy zal veel beter dingen zien dan „ hem in 't lezen voornamen; hy zal ſchoonder dingen beöogen dan hem oyt in den zin „ ſchooten; de Statuën naementlyk, die de „ deugden van haere Werkmeeſters tot op den „ dag van heden toe melden. Hy zal met groote „ verwondering beſchouwen hoe d'aderen in „ 't koper ſpelen, hoe de hyzen door het ernſtig „ gepoog ſwellen, hoe de ſenuen in het gaen „ geſpannen ſtaen, ja den gegoten menſch zal „ zig zelven in zoo vele gelykeniſſen aen hem „ vertoonen, dat hy den nagebotſten man ligt „ voor een natuerlyk menſch houden zal. Deze „ verwondering zal hem nog voorder tot d'aenmerkinge van de peerden aenleyden; vermids „ hy niet kan verzinnen hoe het bykomt dat „ men in de moedige beeſten zulke levende „ vierigheyd ſpeurd, ja hy maekt uyt haere „ ronde geſronſte neusgaten, en uyt haere zaemgedronge ledematen, en uyt haere neergedrukte ooren, een vaſt beſluyt, dat ſy 't geerne „ aen het loopen zouden ſtellen, al is het hem

„ genoegzaemlyk bekend dat het metael een on-
„ roerlyke ſtyvigheyd heeft."

Hier by zal ook eyndeling een verſtandig Konſt-oeffenaer moeten weten, dat hy hem boven de ſtudie van alle de voorgemelde dingen, zeer neerſtig bezig houd omtrent het beſchouwen van het natuerlyk leven, en dat in alle voorvallen, daer 't mogelyk is, gebruyken: want dat men zig zoude willen laeten verſtaen, zoo ras men eenige trappen van de konſt te boven is geklommen, dat men alle de vormen en doeningen van 't leven, in ſyn memorie kan houden, en daer uyt te voorſchyn brengen, wanneer men die aen ſyn inventien wil toepaſſen, die zoude zig zeer dikwils bedrogen vinden, alwaer 't dat iemand in alle de voorige ſtudiën zig al heel wel geoeffend had: want 't natuerlyk leven is in alles zoo ryk, overvloedig, konſtig en geleerd, dat onze geheugnis op verre na niet magtig is die geheel te bevatten, veel min te behouden: invoegen men nog werks genoeg vind om de gedagten bezig te houden, omtrent de menigte der zaken, die men in het leven niet altyd bekomen kan, ten zy ſlegts in een oogenblyk, of anderzins, door een kragtige verbeeldenskragt, die door het zien van vele zaken, en verſtandig begryp der dingen, opgekoeſterd en onderſteund word; welk omtrent het uytſtorten van geeſtige fantaſien, veel vermag; en des wegen niet t' onregt aengeraeden daer naer te tragten: want door de inbeelding konnen wy d'afwezende dingen ons zoo gemeen maeken, als of men die tegenwoordig by zig had; invoegen daer niet anders dan

By alles wat men navorſt moet ook voor al het leven gekend worden.

Wat d'inbeelding vermag.

de hand de Konſtenaers van nooden is om die op den Schilderdoek te brengen; waerom ook eenige de inbeeldinge by waekende droomen vergeleken hebben: ja men zou mogen zeggen, dat de inbeelding nog verder gaet, en dingen leerd maeken die men niet gezien heeft, gelyk *Seneca* zeyd: *alſdan kan de Majeſteyt der Goden eerſt wel getroffen worden, zoo wanneer 't gemoed de werken wel heeft overſlagen.* Te kennen gevende, dat het den Konſtenaer onmogelyk is ten hemel te klimmen, om de gedaenten der Goden na 't leven te volgen, gelyk *Theſpeſion* by *Philoſtratus*, dat aen *Phidias* en *Praxiteles* alzoo komt te vragen.

Hoedanig onze inbeeldingen van vermogen moeten zyn.

Men zou ook niet te onpas de leſſe van *Junius* hier konnen byvoegen, naementlyk dat men zig daer toe moet gewennen, dat onze inbeeldingen en bedenkingen zoo ſterk worden, datze alderhande verhinderingen konnen overwinnen, en 't gemoed zoo vaſt op de bedagte dingen zetten, dat'er van al 't gene men buyten dat komt te hooren of te zien, niets daer van tot in het gemoed laet doorſluypen; maer in allerley gewoel, ſyn gedagten als in een heymelyke vertrekplaets houd; 't welk mogelyk was, indien men hem van jongs aen daer na wilde voegen: want het gemoed der menſchen kan tot aller wegen aengeleyd en omgevoerd worden, gelyk *Ovidius* daer over den hemel dankte. Zoo dat al de gene, welke in dit ſtuk niet nalaetig zyn, gewaer worden hoe groot voordeel het hun verſchaft, wanneer een ſchielyk voorval, haer de een of d'ander inventie, of levendige verbeelding afvoorderd; maer d'ander daer-

Mogelykheyd daer van.

daer-en-tegen, vinden haer zeer ontbloot, en verlegen, gemerkt die geen voorraed van eygen erfgoed bezitten, haer als dan met ſtelen en rooven, rapen en ſchraepen, zeer armelyk moeten behelpen.

III. HOOFDSTUK.

DE woorden die *F. Junius* uyt *Fulgentius* bybrengt, zyn waerdig om haer zoete toepaſzing nagelezen te worden; vergelykende daer den geheelen yver van een leergierig Konſtenaer (die hy in negen dingen zegt te beſtaen) by de negen *Muſen* of Zanggodinnen, die hy volgens de eygenſchappen haerer naemen aerdig toepaſt. 't Geen mogelyk aen *Hoogſtraeten* gelegentheyd gegeven heeft, ſyn Boek van de Schilderkonſt daer na te leeſten, en met wat aerdige dertelheden tot vermaek te verçieren. Dog wy, in deze inleyding, meenen zulks niet onvoegzaem aen de 7. vrye Konſten op te dragen.

Dus vergelyken wy de algemeene Kennis der Schilderkonſt by de *Grammatica*, om dat ſy de algemeene Letterkunde leerd, zonder welke kennis men niet tot het onderzoeken van eenige geſchreven dingen gaen kan, en daer uyt weten moet, wat voorraed tot de volgende van nooden is. De Teekenkunde by de *Dialectica*, om dat even als de Dialectica in 't ſpreken alles leerd onderſcheyden, en 't valſche van 't waeragtige, in diſtincte order ten toon ſtellen, men door de Teekenkonſt alle voorwerpen kennelyk in haer juyſte form kan

d' Algemeene kennis by de Grammatica.

Teekenkonſt by de Dialectica.

Bouwkonst by de Rhetorica.

afbeelden. De Bouwkonst by de *Rhetorica*, om dat sy, even als de Poësie, door 't gezag der Oudheyd, grootze en çierlyke ordineringen na gewisse maetregels, werkt en uytvoerd.

De Doorzigtkunde by de Musica.

De Doorzigtkunde by de *Musica*, om dat even als de Maetzang door haer juyste stelzels van toonen, onze ooren met een aengenaem geluyd streeld, en onzen geest, gelyk als buyten ons zelven, weg voerd: sy ook door haer gewisse Stelregels de aengenaemheyd van het leven vertoond; en verrukt worden te gelooven, dat wy in een schoon paleys, landschap of lusthof wandelen, niet tegenstaende wy in een besloten kamer zyn.

Anatomie by de Arithmetica.

De Anatomie by de *Arithmetica*, om dat gelyk als men door de Cyfferkonst den inhoud van verscheyde getallen kan vinden, en die tot een lighaem brengen, en wederom in zoo veel deelen onderscheyden als men wil, beneffens aenwyzinge doen, hoe veel ider getal tot volmaeking van zoodanige somme toebrengt, men ook door de menschkundige ontledinge leerd, uyt wat deelen den mensche komt te bestaen, en die volgens haer maet, plaets en werkelyke beweging ontrent het geheel toeëygenen, om den gantschen inhoud van een volkomen mensche, in allerley doeningen uyt te drukken,

Ordinering by de Geometrie

De Ordinering der Inventien by de *Geometrie*, niet zoo zeer om de juyste over-een-koming van die beyde, als wel om dat de wiskundige Meting, zig na alle voorvallen (sy zyn dan zoo alsze willen) moet schikken, en men uyt verwarde hoeken, of gegeven deelen, een behoorlyke klomp van een vierkanten inhoud t' zamen brengen kan:

zoo moet men ook door de goede Ordineringe, de verwarde fantasien, zoo van ons eygen bedenkingen, als ten believe van andere, haere ordentelyke invallen, in een çierlyke, grootze en welgeschikte Ordinantie t'zamen zetten.

De Koloréring by d'Astronomie.

Het Koloréren by de *Astronomie*, om dieswil, dat gelyk als men in die konst vele dingen door gissingen moet vast-stellen, en door gezonde reden, de Zonne, Maene en Sterreloop zoo waerschynelyk beschryft, als of men alles met de oogen gezien en met de handen getast hadde, men in het Koloréren den natuerlyken loop en werking van licht en duysterniffe, by wyze van gissing, door de Verwen zekerlyk kan bepaelen; alzoo dat men de ruymte door de Wykinge en Houdinge, in een plaets of landschap, zoodanig bemerkt, als of men zig zelven daer te midden in vond.

Hoedanig de Onderwyzing moet voortgaen.

Indien men dan in alle onderwyzingen, zoodanig van trap tot trap voortgaet, dat de gedagten der Leerlingen, door een vervolg van aen-een-hangende regelen, niet teffens overvallen, maer allengskens bemagtigt worden, men zal met den Leerling zekerlyk op een effen en gemakkelyk veld uytkomen, en daer de geheele Schilderkonst in haere volkomentheyd ontmoeten; altyd gedagtig zynde, dat de Leeringen die men door Voorbeelden doet, korte en kragtige Onderwyzingen zyn.

Dat men eerst de Theorie en dan de praktyk moet oeffenen.

Voorder staet in dit Hoofdstuk te letten, dat men zig tot de werkelyke oeffeningen van Schilderen niet begeven moet, voor al eer men een goed begryp der beschouwige kennis, zoo van Teekenen, Bouwen, Perspektyf en diergelyke

heeft, en de kundschap daer van verstandelyk bezit. d'Oude Meesters, die na de volmaektheyd stonden, plagten haer voor geen Konstenaers uyt te geven, ten waere sy haer leerzaem gemoed, met een algemeene kennis van verscheyde Konsten en Wetenschappen, die tot de Schilderkonst dienstig waeren, hadden voorbereyd. Vele zyn'er in tegendeel nog in dien verkeerden waen, datze meenen, dat alle andere Wetenschappen, als de Bouwkunde, de Doorzigtkunde, en diergelyke, niet grondig voor een Schilder behoeven verstaen te wezen; laetende hun genoeg zyn slegts een kennis in 't honderd daer van te hebben, om dat sy haer misschien op den arbeyd van andere konnen verlaeten; die het haer beter hebben voorgedaen als sy vreezen noyt te zullen nadoen: waerom sy die dingen zoo veel in haer werken vermyden als 't doenlyk is. Dog deze zyn even als zeker Zilversmits Jongen, die geduerig van synen Meester aengepord wierd tot het Teekenen, en verzag hem dikwils met eenige fraye Printen, van Bloem- en Loofwerk, Kinderkens en diergelyke, op dat hy hem tot neerstigheyd aenleyden mogt; maer den Jongen, die geen zittende aers had, en liever speelde en tryffelde als Teekende, beelde zig in, dat syn arbeyd die hy dede, ontrent 't nateekenen van die Printen, vergeefs was (weynig denkende dat 't hem namaels tot de Dryf en Snykonst zoo wonder wel te pas zou komen) zeyde eens met eenen korzeligen kop, ronduyt tegen syn Meester, en gelyk het hem op 't hert lag: *wat Meester, hoe legje my altyd aen de ooren en leld met*

Valsche meeninge van zommige.

Vergelyking van deze met zeker onverstandige Jongen.

teekenen, teekenen? Wat nut zal my het teekenen dog geven? Ik kan om een halve ſtuyver een printje koopen, dat zoo fray is, dat ik het myn leven zoo goed niet maeken zal; ik kan my ter nauwer nood daer altyd wel mê behelpen; dus ſprak dien dommerik, en gaf te gelyk te kennen, dat hy van onverſtandig deeg gebakken was.

Beſchryving van een waer Konſt-oeffenaer.

Dog *Junius* ons de ſchets van een waeragtig Konſtenaer zullende ontwerpen beſchryſt hem met deze trekken: een Konſtenaer moet een omzigtig, merkzaem, daedveerdig en kloek vernuftig menſch zyn, welke door de kenniſſe van verſcheyde Wetenſchappen, een groot begryp van alles is ingeſtort: want het is niet wel mogelyk dat iemand een aenmerkenswaerdige Inventie zoude konnen te voorſchyn brengen, ten zy dat men de voornaemſte gronden der regtzinnige geleerdheyd van kindsbeenen af, zyn ingeprend: zoo dat'er geenerley ſtudiën of wetenſchappen een goed Meeſter behoorden vremd te wezen. Hy behoorde de gantſche Oudheyd, de hiſtoriſche Vertellingen met alle de poëtiſche Verdigtzelen, als op een ry van buyten te weten: ook de formen en gedaenten al'er ſchepzelen; de veelvoudige beroerlykheden der leden en muskelen; de menigerhande actien, en boven-al de paſſien des menſchelyken gemoeds moeten wel verſtaen zyn: want in de levende uytdrukking der zelve, beſtaet de grootſte kragt der gantſche Schilderkunde. Hy moet ook in de geometriſche en andere mathematiſche Konſten ervaeren wezen; want daer in plagten groote Meeſters haer geduerig te oeffenen, en pikten den bequaemſten tyd

Waer in een rechtſchapen Meeſter al behoorde geoeffend te wezen.

uyt, om de Zedekonſt, natuerlyke Philoſophie en Wiskonſtige Wetenſchappen, Hiſtorien en poëtiſche Verçierzelen te onderzoeken: want of ſchoon deze dingen alle niet magtig zyn eenen goeden Schilder te macken, geven ſy nogtans eenig optoyzel tot de volmaektheyd der zelve. Wy zullen derhalven niet verre van de weg afwyken, wanneer wy hier in 't algemeen beſtaen op te haelen, wat noodige wetenſchappen een Schilder behoorde te verſtaen, en wat nuttigheyd hy uyt de zelve, door die wel aen te leggen, ontrent de Schilderkonſt genieten kan.

Een Schilder moet voor al een goed teekenaer zyn.

Het ſtaet dan voor eerſt by alle verſtandige onfeylbaer vaſt, dat die een goed Schilder wil wezen, tragten moet een zeker en volkomen Teekenaer te zyn: gelyk wy daer van in onze Teekenkonſt verſcheyde aenmerkingen, tot bewys der noodzaekelykheyd van die Konſt, hebben bygebragt; ten anderen is noodig, dat den Schilder de Architecture of Bouwkunde verſta, volgens d'Exempelen van veel fraye en vermaerde Meeſters, die daer in hebben uytgeblonken: want alſdan kan een verſtandig Man hem in alle voorval redden; en alle Tempels, Paleyzen, Amphitheatren, Eerbogen, Galeryen, Kolommen enz. Ook alle verçieringen van Statuë-beelden, Vaſen, Pedeſtalen, Balonſters, en 't geen voorder aen Gebouwen kan bedagt worden, na de antyke en hedendaegſche manier konſtig aen den dag brengen, en alles na de Toskaenſche, Doriſche, Iöriſche, Romeynſche en Korintiſche, ider na haer eygenſchap, ſterkte en çierlykheyd, volgens de hoedanigheyd der

En d'Architecture verſtaen.

Gebouwen die men maeken wil, toepassen: tot welk men noodwendig de juyste maet en verdeelingen weten moet; daer-en-boven ook verstaen, wat omtrent zulken of zoodanigen order mag geordineerd worden, en wat het regte gebruyk of misbruyk is. Wat çieraed de Kapiteelen, de Friesen en Kroon-lysten hebben moeten, op datze groots, vast en çierlyk mogten schynen; waer Pedestalen of geene mogen komen, wat hoogten, van Boogen, Poorten, Deuren, Stylkoppen, Lysten en tusschen-wydten aen ider werk behooren; ja die neffens een bequaeme kennis van de Bouwkunst, zoo veel sy tot de Schilderkonst moet verstaen zyn, een volkomen Architect wil wezen, moet ook wel in de Meet- en Rekenkunde ervaeren zyn, hy moet de grond des Aerdbodems, de Hemelstreek onder welke de Landen gelegen zyn, den Hemelloop, en de natuer der Winden verstaen; ook ervaeren wezen in de Kostumen en Voorregten van Steden en Landen daer men bouwen zal, Goede kennis hebben van den aert der Gronden en Waterwellingen, Sterkteweging, en wat meer de Fondamentlegging aengaet; vol goede overlegginge om de plaets en erven wel te menageeren; ryk en veerdig om gantsche Gebouwen van Torens, Kerken, Paleyzen, Hallen, Land- en Stedehuyzen en ander aenzienlyke Gebouwen, met haere Keukens, Kameren, Schoorsteenen, Zaelen, Gewelven, Galeryen, Koupels, Daken, Gebinten, Kappen, Gevels, alle met bequame lichten, ruyme Trappen en Portaelen, gemakkelyke opgangen, drooge Kelders en meer diergelyke bequaemheden

wel te ordinéren: alzoo dat ſy te gelyk onkoſtelyk en groots, regulier en plaiſant, gezond en bequaem van hoogte, met genoegzaeme Watervang, zig çierlyk komen te vertoonen, en onverdrictig, met genoegen des Timmer-Heers konnen bewoond worden, gelyk wy daer van ruymer in de Bouwkunde geſproken hebben.

Misſlag van d'onkundige.

De Schilders daer-en-tegen, die de Bouwkunde nog geheel, nog ten deel verſtaen, ziet men dat zig zeer dikwils tegen haere regelen vergrypen, maeken haere ſtukken vol tegenredige en onmogelyke dingen, ja menigmael zoo bot en belachgelyk, dat de poorten en deuren, door welke de Beelden van hun eygen Tafereel moeten paſſeeren, kleender zyn dan de Beelden zelfs. *L. de Vinci* getuygt (als klagende over deze onwetentheyd) Schilderyen gezien te hebben, daer Galeryen met Kolommen in quamen, die ten opzigt van de menſchen welke boven over de Balonſters leunden, maer dunne ſtokken of ſtaeken geleken te zyn.

Klagte van de Vinci.

Ook grondig de Perſpektyf verſtaen.

Zoo moet ook een Schilder volgens de alderzekerſte regelen, vaſt en grondig in de Perſpektyf ervaeren zyn, en die zoo wis als ſyn A. B. C. van buyten konnen, ten eynde hy alles wat hem in de Schilderkonſt ontmoet, daer na rigten kan. Hierom zal een jong Schilder, zelfs van den aenvang dat hy de Schilderkonſt ter hand neemd, groote vlyt aenwenden, om te weten wat de Perſpektyf is, hoe die in de natuer gezien word, en hoe de zelve in de konſt, volgens de regelen die ons gezigt in 't zien van de natuerlyke voorwerpen heeft, gegrond is; ge-

lyk die ook, in zonderheyd in de nieuwgevonde maniere die met de Meetkunde gelyk geſteld is, volkomentlyk kan uytgewerkt worden: en dat alles volgens een zeer verſtaenlyke maniere van de kleyne voetmaet, door den Heer *Deſargues* uytgevorſt. Dus doende zal men altyd na een gewiſſe regel arbeyden, en zig verzekeren konnen, dat alles wat men komt te maeken, een goeden uytſlag zal hebben; verſtandig voor de verſtandige, en natuerlyk voor 't oog van geleerde en ongeleerde; ja ook tot volkomen geruſtigheyd van zig zelfs, om altyd rekenſchap te konnen geven van de hoogte, ruymte, lengte en grootheyd van 't eene voorwerp ten opzigt van 't andere; ook zelfs te konnen zeggen hoe verre dat men van de voorwerpen af ſtaet; hoe veel voeten en duymen al het Bouwwerk der Paleyzen, Zaelen, Galeryen, Pilaeren, Vloeringen en diergelyke, lang, hoog en breed is; en dat zoo wel, als of men alles in een geometriſche grondvlakte zag liggen, om 't zelve met een paſſer of voetmaet na te meten. Invoegen een Schilder hem voor een geduerige leſſe moet voorſtellen, dat by aldien hy ſyn werk niet op een goed fondament der Doorzigtkunde aenvangt, ſyn ſchip zonder roer zeyld, en in een woeſte zee vol onbekende klippen omdobberd.

Ook in de Menſchkunde of Anatomie ervaeren wezen.

Een Schilder moet ook zeer wel de Anatomie, of de uyt en inwendige geſtelte, en de verdeelinge van 's menſchen Beeld verſtaen: hy moet daer van weten de juyſte proportionele natuer-maet, en de ontledinge van ider deel, ten opzigt van 't geheel, gewigt en tegengewigt in het bewegen. Veranderlykheyd

van alle zoo natuerlyke als gemaekte actien: gelyk daer zyn gaende, ſtaende, ſprekende, wyzende, loopende, ſpringende, werpende, torſſende, trekkende, ſlaende, bukkende en meer andere ontelbaere doeningen. Hoe die bewegingen door de muskelen of ſpieren worden uytgevoerd, en hoe die van gedaente en bezonder gebruyk zyn: waerze in deze of gene actie het meeſte geweld doen, en zig laeten zien. Ook moet verſtaen wezen, de form, getal, koppeling, plaets en gebruyk van alle de gebeenten, als zynde de inwendige ſchets of leeſt van den Menſch, op dat men zeker wete waer ider ſpier is vaſtgehegt; en hoe zig ider lit door hulp van deze of gene muskel uytſtrekken, buygen en aenhaelen kan, of om hoog, om laeg en elders heen gevoerd kan worden. Hier toe moet hy ook weten wat ſchoone of mismaekte leden zyn, het geen uyt d'aenmerking van de ſchoonheden in de antyke Statuën waergenomen, kan geſchikt worden. Hy moet ook weten, wat bevalligheyd, grootsheyd en welſtand aen een Beeld te wege brengt, en voorts de mogelyke buygingen, uytterſte vermogen, en gebruyk van alle de leden en gevrigten met goede reden verſtaen. Voegt'er by, dat hy ook kenniſſe behoorde te hebben, door wat trekken, teekens en opzigten men alle de paſſien en togtige genegentheden van 's menſchen herte na de bezondere ontmoetingen en voorvallen kan uytdrukken; als daer zyn de gemeene lydingen, van gramſchap, toorn, blydſchap, droefheyd, liefde, wanhoop, ſchaemte, vreeze, edelmoedigheyd, trotsheyd, verwonderinge, ver-

Muskelen.

Schoonheyd.

Hertstogten.

schrikkinge, medoogentheyd, jaloersheyd, geylheyd, zedigheyd, versmaedinge en meer diergelyke hertstogten, zoo alsze ook veelmaelen uyt het aengezigt en de opslag der oogen konnen gezien worden: want dat is het spiegelboek van 't gemoed, door welk men met de oogen tot de lydingen van de ziel kan inbooren, om van een Mensch eenigzins te konnen oordeelen. Zoo getuygt het eerste boek *Samuëls* van *David*, dat syn vromigheyd hem ten aengezigte uytblonk. En by *Moses* in 't eerste boek der Schepping word van *Caïn* gezeyd, dat syn aengezigte *verviel*, doen hy toornig op syn broeder *Abel* wierd: en zulke exempelen beschouwen wy dagelyks. Op alle welke den Schilder behoorde te letten, om die tot syn memorie in te prenten: ten eynde hy alzoo met een goede kennis, deze dingen aen syne Beelden zou konnen toepassen.

Cap. 18.

Den Schilder moet in de historien ervaren wezen en d'oude zeden verstaen.

Zoo moet men ook door het neerstig onderzoeken van de Oudheden en Historien, alle de voornaemste geschiedenissen weten; op dat men wel van den inhoud verzekerd zynde, zoodanige Beelden van Mannen, Vrouwen, Jongelingen, Maegden, Knegjes, Meyskens en Kinderkens, als tot zoodanigen geval betaemelyk zyn, verkiezen kan: en die dan voorts na hun gezag of staetbekleeding, van Keyzers, Koningen, Prinzen, Burgemeesteren, Veldoversten, Ridders, Raedsheeren, Keurbendelingen, Dienaers, Soldaeten, Slaven; ook geestelyke Ampten, als Priesters, Wichelaers, vestaelsche Maegden, Zangers, Trompetters en meer andere, met hunne eygene kleedingen ver-

çierzelen en toeſtellen uytruſten en ſchikken na de verſcheydentheyd der Natien, zoo als die aen Joodſche, Babyloniſche, Perſiaenſche, Egiptiſche, Griekſche, Romeynſche of andere vreemde Volken (onder welk een Hiſtorie die men ordinéren wil geſchied is) eygen zyn. Tot welk ook bezonderlyk noodig is, dat men wete alle de oude zeden en manieren, zoo van Godsdienſten, Goden, Offerhanden, Feeſtdagen, Vergodingen, Inwydingen, 's Konings Uytroeping, Trouwen, Bedleydingen, Maegdoms Beweening, Gaſtmaelen, Oorlogs-aenzegging, Aenſpraeken, Triumphvoeringen, Raedplegingen, Zoon-aenneming, Baerd- en Hairſcheering, Vegtſpelen, Worſtelingen, Renloopingen, Scheepſtryden, Jagtſpelen, Eeuwſpelen, Bloemſtroyingen, Bacchus-feeſten, Reygangen, Lykſtatien, Juſtitien, Beſnydingen, Doopingen en menigte andere ſchilderagtige en aloude gebruyken. Ook alle mannelyke en vrouwelyke Toetakelingen, van Topſluyëls, Tullebanden, Gordels, Mutzen, Bonnetten, Hoofdbanden, Kapzels, Hulzels, Broozen, Bandwindels, Voetzoolen, Rygſchoenen, Slotzen, Borſykynen, Zonneſchermen, Kroonen, Voorhoorfd-çierzels, Armringen, Peerelſnoeren, Kettingen, Oorringen enz. Item alle Oorlogs-gereedſchappen, als Storm-hoeden, Schilden, Sweerden, Spieſſen, Rondaſſen, Pansyzers, Kolders, Veldrokken, Pylkokers, Strydhamers, Harnaſſen, Pinknodzen, Bogen, Heyrbylen, Muerbrekers, Ramskoppen, Vaendels, Standaers, Trompetten, Bazuynen, Houwers, Dolken, Poken, Sabels, Klingen, Keteltrom-

De antyke kleedingen en Ornamenten verſtaen.

mels, Legertrommels, Banieren, Blazoenen, Veldteekens, Strydwagens, Wagen-zetels, Geſpen, Riemen, Slingers, Plumagien, Legertenten, Pavilioenen, en wat dies meer tot den kryg van nooden is. Ook alderhande antyke Gebouwen van Amphitheaters, Paleyzen, Raedhuyzen, Vegtperken, Renbaenen, Tempels, Badſtoven, Gewelven, Trappen, Kolommen, geſnedene Steenen, Pedeſtalen, Baſementen, Pyramiden, Sepulturen, Vaſen, Schouwpotten, Statuë-beelden, Fonteynen, Luſtgaerden, Galeryen, Rotzen, Grotten, Geboomten, Struyken, Stammen, Bies-boſſchen, Klimop, Wandloof, Lis, Bloemen, Looven, Kransvlegtingen, Kurfkens, Bennekens en diergelyke dingen volgens d'Oudheyd te inventéren. Zoo mede de Offergereedſchappen, als Altaeren, Slagtmeſſen, Bylen, Offerbanden, Dekkleden, Kranſſen, Stieren, Koeyen, Bokken, enz. geſnedene Vaſen, Kruyken en Kannen, Lampen, Kandelaers, Schaelen, gebeelde Bekers, Kroezen en Drinkhoornen, Bekkens, Schotels, Wierookvaten, Vuurpotten, Koelvaten, Torſſen, Flambeeuwen, Dryvoeten en Nappen; als ook Schabellen, Banken, Zitſtoelen, Troonen, Ruſtbedden, Legerſteden, Bankkuſſens, geſnedene Tafelſs, Schatkiſten, Buffetten, Kabinetten, Gordynen, Tapytzeryen, Koorden, Quaſten, Bonten, Leeuwhuyden en Tygersvellen. Van gelyke diend men ook de gedaente en aert van verſcheyde Beeſten te verſtaen, als voornaementlyk die veeltyds in de konſt van Ordinering te paſſe komen; als Oliphanten, Peerden, Kemelen,

Leeuwen, Beeren, Tygers, Luypaerds, Offen, Stieren, Koeyen, Rammen, Geyten, Schaepen, Bokken, Herten, Honden, Wolven, Apen, Arends, Pauwen, Swaenen, Papegaeyen; ook andere verdigte Dieren en Monsters, van Satyrs, Tritons, Water-nimphen, Meirminnen, Zee-peerden, Hoornen en andere Zeegewassen. Item alle andere tuygen van Musik-instrumenten, Boeken, Ceedels, Rollen, Spheren, Globen en wat meer tot verçieringe der Inventien word bygebragt en te pas komen kan.

Aert der Verwen moet verstaen worden.

Eyndelyk moet men, voornaementlyk tot het Schilderen arbeyden, om grondig den aert kragt en vermogen der Verwen, Oliën en Vernissen, omtrent het Koloréren te kennen: die ook wel en veranderlyk te ordinéren, en na vereysch van zaken, aengenaem en met zedigheyd op syn juyste plaets wel te schikken, en natuerlyk aen ider ding toe te eygenen; ten eynde men niet laet blyken, dat men zig op de schoone koleuren verlaeten, of de waere deugd van syn Tafereel door een enkel verwen-gepronk gezogt heeft.

Handelinge der Verwen moet verstaen worden.

Van gelyken moet men weten hoe men de Verwen, zoó in het doodverwen, als in 't opschilderen, zal temperéren, handelen en aenleggen, en hoedaenig de zelve helder, gloeyend en schoon op den ander komen te dekken, en zig gemakkelyk schilderen laeten; invoegen sy verstandig gehandeld en plaisant gekoloreerd mogen schynen.

Ook de dagen en schaduwen

Daer-enboven moet de eygenschap en kragt van dag en schaduwe wel verstaen en geobserveert worden, op dat die niet tegenredig van plaets en figuer, of onnatuerlyk van koleur en kragt ko-

me te vertoonen; maer bezorgen dat de zelve altyd na de even-gelykheyd van 't licht, het zy zomerſche dagen, zonneſchynen, morgen- en avondſtonden, maeneſchynen, keerſlichten en ander voorvallen of geſteldheden des luchts, geſchikt zyn: op dat'er in het eene ding, ten opzigte van het andere, een behoorlyke uytheffing en redding waergenomen zy. Uyt alle welke volgt de noodwendige kenniſſe van de Houdinge, welke de Perſpective, of proportionéle verflauwinge der koleuren mag genoemd worden: en deze niet verſtaen wordende, kan nimmer iets natuerlyks in een Schilderye bearbeyd worden, gemerkt de Houdinge het zelve gevoelen, dat ons oog in het beſchouwen van 't leven geniet, in de Schilderyen kan verſchaffen. Zoo moet men ook tot de koloréringe verſtaen de natuer der Reflexien of weerſchynen, waer en hoe die vallen of niet vallen konnen, wat koleuren ſy aennemen of verwiſzelen enz.

Houdinge.

Reflexien.

Eer wy nogtans dit Hoofdſtuk beſluyten, moeten wy met een woord nog aenraeken, hoe voordeelig het den Schilder is, dat hy een fixe handeling hebbe om uyt kley te boetſéren, 't welk hem dikwils zeer noodig kan te pas komen, om hem by eenig voorval fray te konnen behelpen; inzonderheyd wanneer hy het leven moet miſſen, het zy om vliegende Beelden, actien van onderen-aen te zien, en ander verkortende dingen te inventéren; op dat hy die dan zetten, hangen of leggen mag, zoo als hem tot ſyn voornemen beſt dienen konnen. Ook om zomtyds iets fraeys dat men geinven-

Nuttigheyd van Boetſéren

teerd heeft, in wezen te houden, en als een Konstſtuk na te laeten: tot welkers eynde het Etzen of byten in koper, niet ondienſtig voor een fray Meeſter geoeffend word, om zomtyds een goede Ordinantie in Print uyt te geven, gelyk daer van de nuttigheyd ſtraks zal gezeyd worden.

Ook van het Etzen.

IV. HOOFDSTUK.

VErſtaen hebbende alle de noodige kenniſſen en wetenſchappen die een verſtandig Schilder moet tragten te bezitten, en zig eygen te maeken, kan nu wel eenigzins gegiſt worden hoe het bykomt dat'er zoo weynige tot de volmaektheyd van een groot en algemeen Meeſter geraeken konnen; gemerkt menige na veel arbeyds eerſt beginnen te zien wat'er tot de geleerdheyd van een groot Schilder vereyſcht word; en deswegen haer een oneyndig getal van ſwaerigheden omtrent de konſtregelen praktiſéren, die haer onmogelyk ſchynen oyt te zullen te boven komen: invoegen ſy al zugtende onder dien laſt, van vreeze wederom te rug loopen, of veranderen door 't beſchouwen van dit ingebeelde Meduſaes hoofd, in een ſteen van wanhoop en luyheyd, alzoo datze blyven dieze zyn en waeren, dervende uyt ſchrik voor de kennis, die de volmaektheyd vereyſcht, niet een voet verzetten, om andere voorby te ſtappen: dog dit alles behoorde een verſtandig Konſtenaer niet af te weeren, of ſchoon vele de regte Meeſterſchap niet komen

Waerom zoo weynige groo te Meeſters worden.

Wat dit ontrent een leergierig gemoed behoorde te doen.

te treffen maer veel-eer aen te maenen: want hoe de wetenschap eener konst minder gemeen is, hoeze heerlyker in de oogen al'er menschen uytmunt. En of wy schoon de volmaektheyd van een konst niet konnen bekomen, is 't niet te min loffelyk, een trap of twee hooger gestegen te zyn dan een ander; ja al weten wy dat andere groote Reuzen in Meesterschap zyn geweest, ten opzigt dat wy maer kleyne Mannekens zyn, en dat sy vele en verre dingen hebben konnen zien, moet men evenwel door neerstigheyd op haere schouderen zien te klaveren, op dat men, waere het mogelyk, nog een weynig verder mogte zien dan sy gezien hebben. De geduerige zorge moet meer waken, om door een gestadige voortgang niet alleen andere te agterhaelen, maer die ook voorby te stappen, dan zig aen de volmaektheyd op eenen bot te vergapen: want dat is de regte weg om de volmaektheyd naest by te komen, zoo wanneer men met de alderuytstekendste om prys geduerig daer na tragt. En dat de lust en geduerige neerstigheyd, onmogelyke dingen mogelyk kan maeken, heeft iemand onder d'Oude in deze woorden heel wel afgeschetst: *daer is niets dat het menschelyk gemoed niet weet uyt te vinden, zoo wanneer het slegts daer lust toe heeft, gemerkt het verstand des menschen een groote kragt bezit, om alles wat hertelyk bemind word, te agterhaelen.* Zoo ziet men ook dikwils met verwondering, dat eenige Schilders in haeren eersten yver een sterken voortgang in de konst doen, en steken zoo 't schynt na de kroon van volmaektheyd, welke dan eens we-

Door leerlust kan men groote dingen bekomen.

Hoe zommige in haeren loop komen testutten,

derom gelykelyk komen te ſtutten, daer van de beſte op eenen bot blyven ſtaen, d'andere gaen van die uer aen, wederom al zoetjens te rugge: want het ſchynt dat het ſwaer valt, by de volmaektheyd die men bekomen heeft, te blyven; 't gaet met de dingen der natuer zoodanig, datze in haer loop te rug deynzen, wanneer datze niet meer voort konnen. Even gelyk als wy ons zelven daerom in 't eerſte yverig aengezet vinden, om de gene t'agterhaelen die ons den weg leyden; zoo begint dezen ernſt te gelyk met de hope allenskens te verdwynen, zoo ras wy merken dat het ons te ſwaer valt, deze ſchichtige voorgangers voorby te ſtappen, of ten minſten voet te houden. 't Dunkt ons dan louter dwaesheyd te zyn langer te volgen 't geene men niet en meent te konnen agterhaelen, verlaetende daerom wat alreede by andere gelukkelyk begonnen is, zoeken wy iets nieuws, daer in wy ons beſt willen doen, welke wiſpelturige verandering hinderd, dat men tot de volmaektheyd niet geraeken kan.

Dat'er veel aen 't wel beginnen hangt.

't Is ook wel te gelooven, dat de oorzaek van deze te rugdeynzing aen het wel of qualyk beginnen der ſtudiën hangt: en dat meer ten opzigt van het welgeſteld en leerzaem gemoed des Leerlings, als wel ontrent de getrouwe onderwyzing des onderwyzers: want dat is de preuve van een overdeftig verſtand, zoo wanneer ſyn uytnemendheyd geene verleydinge geeft, om het qualyk aen te leggen.

Dus hebben veel haer te vreden gehouden met het gene ſy alreede hadden aengenomen, daer nogtans de waere voortgang en optoying

van een konst bestaet, in het verbéteren van het gene andere nog onvolmaekt gelaeten hebben: door welken leeryver men t'allen tyde heeft bevonden, dat de konsten hebben toegenomen, en de Bouwers daer van, groote Meesters geworden zyn. Hier in ziet men ook by vele een groote misslag, om hunne studie wel aen te vangen, datze die just altyd op een en de zelve manier, en na het exempel van dees of geene willen uytvoeren: want dewyl het dikwils gebeurd, dat het hunne gelegentheyd niet toelaet, om alles sysje op syn rysje te doen, zoo geven sy de moed verloren, en blyven in haer leerjaeren steken, klagende dat haeren staet niet zoo vele vermag, als tot de oeffening om een goed Schilder te worden van nooden is, welke kommerzielen van *L. de Vinci*, aldus worden tegengesproken. " De Schilders, zeyd hy, welke „ haer altyd veronschuldigen, dat hun armoede „ niet toelaet te studéren, en datze daer door „ belet worden een volmaekten Schilder te „ worden, die dwaelen grootelyks, gemerkt „ sy die schuld niet op haere armoede, maer „ op haer moedeloosheyd moesten leggen: „ want de deugdelyke oeffeningen zyn altyd „ genoeg, niet alleen om den geest, maer ook „ om het lighaem syn voedzel te verschaffen. „ Hoe veel Philosophen heeft men wel gezien, „ in 't midden van de rykdommen geboren, „ die de zelve hebben verlaeten, op datze „ haer in de wysbegeerte, en de oeffening van „ de deugd en wetenschappen, niet hinderlyk „ zouden zyn."

Misslag van vele.

Van de Vinci wedersproken

Maer gelyk 't wel raedzaem, ja ook zeer noo-

Wat'er in het volgen van andere Meesters moet waergenomen worden.

dig is, dat men in den beginne van syne studiën andere brave Meesters navolgt, en tragt in dat gene, in welke sy gedwaeld hebben, haer te overtreffen, alzoo diend men te weten, dat daer ontrent niet alleen yver en neerstigheyd moet aengewend worden, maer ook voor al zig zeer wyzelyk dragen: want het geleerdelyk navolgen van een groot Meester, vereyscht vry wat anders, als het zimpel nakopiëren, dat voor de Jongelingen wel een bequaem middel is, om voor eerst het Penceel te leeren handelen, een manier van schilderen te krygen, de verwen en koloryten te leeren vinden enz.; maer in het meesterlyk studéren en navolgen, daer moet alleen het oordeel zig omtrent de deugden van de alderbeste dingen oeffenen: en dat met een zorgvuldige neerstigheyd om alles uyt te vorssen, 't geen daer van den regten aert der konst in is: want in de beste Tafereelen zitten de deugden zomtyds zoo diep verborgen, en zoo konstelyk door het geheele werk ingewikkeld en doorvlogten, dat den alderscherpzinnigsten Meester de zelve niet als na een lange opmerking bestaet te vatten. Zoo dat van een onkundigen dikwils de fauten die daer nog ingebleven zyn, allerbest worden opgevolgt en ingezogen. Daerom men met een verstandig en regtzinnig oordeel zoodanige dingen bestudéren zal, en niet al voor zuyker opéten wat van deze of geene groote Meesters voortkomt; invoegen men de gebreken zoo wel als de volmaektheden tot een wet van navolging komt te stellen, even of menze uyt eerbied van haer meesterschap, moest agten niet

Wat Meesterlyk Kopiëren is.

Onkundige volgen de fauten in het Kopiëren best na.

te hebben konnen dwaelen; maer dan kan het navolgen eerst pryswaerdig en voordeelig zyn, wanneer sy de volle kragt der konst in de voornaemste dingen heeft getroffen. Aengaende nu de nuttigheyd, die men uyt het navolgen en bestudéren van oude en geleerde stukken moet haelen, is, dat men de konst en kragt van zoodanige Schilderyen, aen syn eygen werken leert toepassen, en daer in als syn eygen werk vertoond; dat is, dat men de deugd van een beroemd Meesters werk, omtrent en in een nieuwe inventie geleerdelyk oeffend. Hierom is 't dat men de Konststukken met geen losse, of loopend oog moet bezigtigen, maer de zelve wel nadenken, en die bedenkingen andermael hervatten, de stukken in de hand nemen en bespeculéren die wel nauw door en door, op dat men alzoo, na een veelvoudige opmerking, de waere deugd der Konste en den geest door welke zoodanigen Meester is geleyd geworden, verstaende, die ons zelfs eygen kome te maeken. Doet'er by, dat daerom eenen Jongeling omtrent de konst van zoodanige navolging, zig moet voorzien, met hulp en onderwys van een getrouw Leermeester, op dat hy omtrent het gezeyde, syne onervaerene zinnen en handen geleerdelyk bestieren mogt.

Gebruyk uyt het gene men in het Kopiëren geleerd heeft.

" 't En is ook niet geraeden, zegt *F. Junius*, „ dat wy ons zelven tot eenen Meester alleen „ overgeven, om die in alle dingen te volgen: „ *Apelles* was ongetwyffeld den aldervermaerdsten, nogtans hebben hem wel eenige in het „ een of 't ander deel te boven gegaen. Hy „ wierd wel van d'oude Meesters geprezen,

Hoe men van verscheyde Meesters het beste moet kiezen, en t'zamen voegen.

„ maer niet dat hy alleen behoorde nagevolgd
„ te worden. 't Zoude wel goed zyn als *Apel-*
„ *les* te worden, maer wat kan 't ſchaden dat
„ men tot de bevalligheyd van *Apelles* toe-
„ voegt de gelukſtoutigheyd van *Xeuxis*, d'on-
„ vermoeyde neerſtigheyd van *Protagenes*; de
„ kloeke diepzinnigheyd van *Nicophanis*, en
„ andere haere deugden meer aen te nemen."
Zoo zeggen wy nu ook, wat kan het hinderen, zoo wy *Raphel Urbyn* als een lichtende fakkel in fraye ordineringe, zedige bezigheyd der Beelden en grootze gedagten willen navolgen: dat wy daer by zoeken te krygen de wiſſe Teekening en vaſte omtrekken van *Carats*, *Teſta* en andere; de bevalligheyd, çierlyke plaiſantie en ryke majeſteyt van *Pietro de Cortone*; de verſtandige waerneming en dagen, krokéring en natuerlyke koloréring van *Pouſſyn*, *Barotius*, *Simon Voët*, en wat men meer na ſyn humeur en gave oordeeld, in andere Meeſters navolgens waerdig te zyn: want gelyk wy gezeyd hebben, dat de dingen beſt gelukken, welke met ons oordeel en gezonde reden overeen komen, zoo vind men ook zelden alles dat ons behaegd in een ding alleen: waerom een wys man behoorde van ider het beſte te ontleenen, en dat zou dan, om met een woord te zeggen, een volmaekt Konſtenaer zyn, die alle 't gene in andere gebreekt opmaekt, en beſnoeyd dat in andere werken overtollig is. Die daer na tragten, hebben 't regte wit in 't oog, en die 't bekomen, zullen zekerlyk den naem van een groot Meeſter boërven, en den roem van alle de voorige eeuwen, met de deugd van haere wer-

ken verdooven. Die gene daer-en-tegen, die andere navolgen en blyven navolgen, zyn even als die, welke langs de grond blyven kruypen en uyt vreeze van te vallen, niet op haer eygen beenen durven ſtaen, veel min haer zelven aenporren, om 't gene, daer andere nalaetig in zyn geweeſt, te verbéteren, of iets toe te voegen. Van de zulke zegt *de Vinci* datze geen egte *Zoonen* maer alleen *Neven* van de konſt mogen genoemt worden. Waerom ook *Junius* zegt dat zulke navolging een ſlaefze *Imitatie* is, de aenkomelingen meer ſchadelyk dan profytelyk; gelyk hy het quaed gebruyk daer van uyt *Quintilianus* aenwyſt, die aldus zeyd: "Vele
„ die in deze onontbindelyke ſtrikken gevallen
„ zyn, verliezen ook met eenen den ernſt der
„ vrymoedige betragtinge, daer ſy van nature
„ toegenegen waeren; ja ſy verlaeten de nature
„ zelfs, den alderbeſten leydſman, dewyl ſy na
„ ik weet niet wat voor een Leermeeſter om-
„ zien: want, zegt hy op een andere plaets,
„ daer is niets, 't welk door de enkele Imitatie
„ toeneemt: en indien 't ongeoorloft waere ge-
„ weeſt, tot het gene gevonden was, iets toe
„ te voegen, wy zouden alſnog anders geen
„ Schilderkonſt hebben, dan die d'uyterſte li-
„ nien van de ſchaduwen der lighaemen natrekt.

Wat de Vinci zeyde van de gene die naelaetig in de verbetering van haer doen waeren.

Voorder ſtaet nu ook aen te merken, dat men neffens de verſtandige navolging zig wyzelyk drage in het aenhooren van alle mans oordeel, zelfs ook van de onkundige, want daer met opmerking op te letten, kan men veeltyds wat goeds daer uyt leeren: men leeſt van zeker Schilder, die, als hy gevraegd wierd, wie hem

Dat men uyt het algemeen oordeel ook wat kan leeren.

zoo wel had leeren Schilderen? niemand noemde, maer wees met syn vinger op het omstaende volk; te kennen gevende, dat het oordeel van den gemeenen man, hem voorzigtig had gemaekt, om syne konst wel aen te leggen. Zoo plegen ook in het gemeen de Konstenaers in Griekenland, welke om prys streden, haere Werken, van die geen Konstenaers waeren, te laeten oordeelen. Ons is verhaeld van zeker geval, in welke verscheyde liefhebbers byeen waeren, om van een Tafereel, in welk d'Offerhande van *Abraham* geschilderd was, te oordeelen. Terwyl de Konstkundige dat zelve bezagen, en ider syn lof en goeddunken daer van zeyde, quam'er een gering onkundig Man by staen, en hoorende dat dien Meester zoo dapper geprezen wierd, voer hy aldus uyt: pryst gy-lieden dien Meester zoo, my dunkt dat hy wel een groote onwetentheyd, of een kleyne zorgvuldigheyd omtrent het maeken van die Historie gebruykt heeft; d'Omstaenders hier over gebelgt, stieten hem aen een zyde, zeggende schimpender wys, wat wil dezen Lompaerd van de konst oordeelen; maer hy drong'er andermael wederom op in, en zeyd, kom, ik zal het u toonen waer de bottigheyd van den Schilder leyd, alleen met deze vrage te doen: wyst my eens, zeyde hy, hoe *Abraham* als hy syn zoon zal geslagt hebben, dat swaerd wederom in die scheede zal konnen steken? De Konstkenners daer op aenstonds agtnemende, zagen dat den Schilder *Abraham* met eenen krommen hauwer in de eene, en een regte scheede in d'ander hand vertoond hadde, waer

Geestig voorval.

op den eenen den anderen aenkeek, en schaemrood wordende, al meesmuylende wegdroopen, voelende dat den eenvoudigen man beter de misslagen dan sy ondekt had.

Hierom moet een verstandig Schilder niemands oordeel veragten, maer met geduld over syn Werk aenhooren en verdragen: want dat leerd de ondervinding dat'er zeer weynige buyten de Schilderkonst zyn, of sy konnen de juystvormige gedaente van een mensch of bekend dier (in 't algemeen aengemerkt) zeer wel onderscheyden, en ligtelyk aenwyzen of een mensch gebult of gebogen is, of hy een dik been heeft, of syn hand te groot is, of dat hy eenige diergelyke gebreken in de natuerlyke gestelte heeft; waer uyt men dan zeer ligt kan besluyten, dat die gene welke de fauten in de natuer weet te onderscheyden, ook bequaemheyd heeft om van de misslagen der Konstwerken te oordeelen. Het is den regten aert, zegt *Cicero*, in syn boek van de Officien, van de goede Schilders, Beeldsnyders en Poëten, datze hun daer in verblyden, zoo wanneer als de gantsche menigte van 't volk, haere werken op het nauwst onderzoeken, ten eynde dat sy verbeteren mogen 't geen by vele berispt word; ja sy plagten daerom zoo by haer zelven, als met andere te overslaen, wat'er ook ergens in haere Werken mispryzelyk mogt wezen. Aenmerkt voorder dat men wel nauw moet onderzoeken, of de oordeelen van andere, omtrent ons werk op gezonde reden staen; op dat men haer noyt tegenspreekt, voor dat het wonder wel te pas komt, en dat gy met overtuyging haer onge-

Wat het gemeen oordeel verstaen kan.

Een regtschapen Konstenaer steld geerne syn werk in in het oordeel van de gantsche wereld.

Beproeving van ander lieden oordeel.

zond oordeel op een welgeboren uer ontdekken kond. Zoo wiſt *Apelles* hem als een verſtandig man van den tyd te bedienen, doen *Alexander* 't Paerd dat hy geſchilderd hadde niet veel agte, want ſyn levend Paerd eens by de Schilderye komende, begonde te brieſſchen; *Apelles* daer op ſyn kans waernemende, zeyde tegen *Alexander* : *uw paerd heeft beter oordeel van de konſt als gy.* In de Konſten moet men uyt aenzien van perſoonen, het oordeel der Groote niet meerder dan van geringe betrouwen: want het gebeurt veelmaelen dat de magtige kleyne kennis van de Konſt hebben.

Groote hebben zomtyds kleyne kennis van de Konſten.

L. Mummunius toonde in dezen wel te regt ſyn onnoozelheyd, wanneer hy Korinten ingenomen hadde, en meeſt alle de Schilderyen en Pronkbeelden naer Roomen liet brengen, belaſtende de Schippers en Overſten, dat by aldien ſy eenige van die quamen te verliezen of te breken, dat ſy daer voor wederom nieuwe zoude moeten laeten maeken. Gewiſſelyk heeft hy gemeend dat het maer met hermaeken genoeg was, en dat alle Meeſters elkanderen in konſt gelyk waeren. Even zoo wierd zeker aenzienlyk Duytzer (die te Roomen een deftige Schilderye van oude tronie zag) gevraegd, wat hy zoodanig Stuk wel zoude weerdéren? Waer op hy uyt goeder meeninge antwoorde, *al was die vent levendig, zoo wilde ik hem te geefs niet hebben.* Zig inbeeldende dat een oude gerimpelde tronie, geen konſtige Schilderye kon wezen.

Exempelen daer van.

Laetdunkentheyd bedriegt

Daer is ook niets dat eer en meerder bedriegt dan het eygen oordeel van een menſche, die een

groote agting van syn eygen werken heeft, zelfs ook buyten deze laetdunkendheyd : want het gene wy door onzen arbeyd besuerd hebben, schynt ons altyd zeer fray, en het schynt door een aengeboorne liefde tot ons zelven natuerlyk, dat men in syn eygen werken het grootste behagen heeft, en dat op zoo een wonderlyke en verborgen wyze, dat *Cicero* zelfs bekend, dat hy niet kan begrypen, hoe onze werken ons altyd schoon dunken, *en nogtans is het zoo*, zegt hy, *want ik kan anders niet denken of myne werken zyn de beste, en gy daer-entegen laet u zelven voorstaen dat de uwe de beste zyn.* Even zoo is ook het oordeel van onze Vrienden dikwils schadelyk en verleydende : want door dien sy veeltyds met ons van eenen zin zyn, zoo gebeurd het dat sy ons te gevalle pluymstryken; invoegen dat het mispryzende oordeel van onzen vyand meerder voordeel kan verschaffen dan het goedvinden van onzen toegenegen Vriend.

Het oordeel van Vrienden nadeelig.

Hier uyt volgt klaerlyk, dat de Schilders, die haere werken niet altyd in twyffel trekken, kleynen voortgang in haere studie doen, om dat sy het alles voor goed keuren watze maeken, en dunken altyd dat hun voornemen wonderlyk wel gelukt is, in 't gene sy hebben voortgebragt; maer die twyffeld, zoekt altyd met syn verstand boven syn werken te vliegen, de misslagen uyt te vorssen, te onderzoeken, waer en hoe hy dat verbéteren kan, op dat hy zoo van trap tot trap wyzer wordende, in de konst mogt opklimmen. 't Gaet gemeenlyk zeker, dat wanneer als het oordeel van den Schilder geheel

Dat men over syn Werken veel twyffelingen moet opnemen.

Het oordeel van den Schilder moet boven het werk gaen.

accordeerd met den uytslag van syn werken, dat die dingen niet wel komen uyt te vallen; en nog hebbenze een veel slimmer eynde, wanneer het werk het oordeel van den Schilder te boven gaet: dog wanneer het verstandig oordeel verder vooruyt loopt dan de werken, en 't geen men daer in komt te zien, zoo staet van de zulke nog een groot Meester te verwagten.

Behulpmiddelen om van syn dingen wel te oordeelen

Zoo plegen verstandige Schilders haer in dezen, van eenige hulpmiddelen te voorzien, die haer in het oordeelen van hunne werken eenigzins te baete mogten komen: hier toe gebruykten zommige de spiegel, in welke sy haere dingen als in een tegenstrydigen en omgekeerden stand bezagen; invoegen sy haer oordeel, door het beschouwen van twee onderscheyde vertooningen, op den toetsteen bragten. 't Is niet zonder reden, dat men door dat middel de fauten zyn'er werken kan naspeuren: want door dien de omkeering van stand, veroorzaekt dat de eygen liefde omtrent onze werken niet in haer volle kragt kan heerschen, zoo komen wy die aen te zien als het werk van eenen anderen Werkmeester, in welk men (gelyk d'ondervindinge leerd) altyd veel gebreken vinden kan. Andere keeren haere stukken zomtyds om, en zien die 't onderste boven, om alzoo uyt te vorssen of hunne dingen haer behoorlyke teekening en kragt hebben, en behouwen: gelyk dat mede, door lysten aen de Stukken te doen, dikwils ontdekt word: want dat is door ervaerendheyd bekend geworden, dat de lysten een Schilderye beter of slegter konnen doen schynen: en om te verhoeden dat de Taferelen

Lysten doen aen de Tafereelen deugd of ondeugd.

niet mogten komen af te vallen, of slegt en kragteloos in de zelve te worden, plegen zommige haere stukken in swarte lysten te schilderen, welke op zoodanige wyze gemaekt waeren, datze konden grooter en kleynder ingeschoven worden, invoegen sy tot verscheydene formen van doeken en panneelen dienen konden: en dat alles tot dien eynde, op datze van den beginne af, haere dingen daer na houden en schikken mogten, en verzekerd blyven, dat haere Tafereelen nimmer door de lysten, voor de tweedemael zouden gedoodverfd worden.

Een onvermoeyde ooge ontdekt de fauten betet.

Insgelyks kan hier toe gemeenelyk veel helpen, dat men aen syne dingen, niet als aen een onverzettelyk pak tild, of te lange daer op zit en blokt, en zig t'eynden adem studeerd, maer dat men die met een versche oog en ontlaste zinnen beziet, en met een wel-gepozeerd gemoed doorwandeld en nadenkt: want dat vermag ontrent een konstoeffening wonder veel. Zoo moet men ook zomtyds om de verstroyde en afgesloofde zinnen wederom by den anderen te vergaderen, eenige vermaekelyke ruste tot verpozinge opzoeken, gelyk die van een mensch, die de luyheyd en ledigheyd haet, genoeg tot nuttigheyd te vinden zyn: alles ten eynde dat hy met meerder vryheyd, als een versch en onbekommerd Werkman, den arbeyd wederom mogte aenveerden. 't Is zoet en aenmerkensweerdig van *Cicero* gesproken, als hy zeer wel hier ten propooste zeyd: *hy schynd vryheyd van syn zelven te derven, die syn werken niet zomtyds staekt: want de waere vreugd van onzen onbekommerden ledigen tyd, bestaet niet zoo zeer in't*

De verpozing nuttig.

ſpannen als in't ontſpannen van ons gemoed &c.

Hier-en-tegen ſtaet nog voorder aen te merken, dat'er ook weynig betering te hopen is, wanneer wy onze gebreken alleenelyk niet zien konnen, nog onderzoeken willen; maer dan, alsze ons als wat frays en behagelyk beginnen te worden. De zoodanige konnen niet wel verdragen dat hunne werken onder 't oordeel van de menſchen komen; en by aldien ſy dat niet konnen ontvlieden, zoo bedekken ſy die veel liever, indienze maer konnen, dan dat ſy die zouden tragten te verbéteren. *Dwaeſe lieden*, zegt *Horatius*, *plagten haere verzeerde geſwellen door een quaede ſchaemte te verheelen.* Zoo verbergen ook zommige Schilders alles watze voor een kundig oog van kant konnen maeken, dat maer eenige aenleydinge tot beriſpinge van haere werken geven kan; al waeren 't maer Schetzen, Teekeningen, Printen, Placſter-beelden, Kleedingen, Leedemanen of diergelyke Modelwerk, datze tot haere dingen gebezigt hebben; doende even als wy van zeker Schilder gelezen hebben, die al ſyn hoenders buyten ſyn huys liet brengen, op dat men de gebreken van de Hoenders die hy daer na geſchilderd hadde, niet bekennen zou. *Xeuxis* was een groot Meeſter, maer konde ſyn eygen ſauten door opmerking wel zien, en woude die ook geiren bekennen: want hy had eens een Jongen met Druyven in de hand gemaekt, welke zoo natuerlyk geſchilderd waeren, dat de vogelen daer op vlogen om die te éten; waer uyt *Xeuxis* oordeelde dat den Jongen niet wel moeſt geſchilderd wezen, door dien de vogelen, die anderzints voor de men-

Misſlag van zommige die haere fauten verbergen.

Snakig exempel.

Hoe Xeuxis ſyn misſlagen uytvond ende bekende.

ſchen ſchuw zyn, op de Druyven dorſten komen zonder voor den Jongen vervaerd te wezen.

Wat zommige tot verſchooning van hunne werken bybrengen.

Eenige verſchoonen ook dikwils haere werken met te zeggen datze daer niet lange aen geſchilderd hebben (niet tegenſtaende ſy haer daer over na hun uyterſte vermogen hebben afgeſloofd) op dat men alles daer in zoo nauw niet onderzoeken, nog examinéren zoude; of gelyk zeker Schilder eens dede, zoo wanneer hy aen een verſtandig Meeſter een Tafereel liet zien, by welke hy zeyde, dat hebbe ik zoo maer ter vlugt in een dag of anderhalf aengeveegt, meenende over ſyn kloekheyd geprezen te worden; maer dien Baes antwoorde heel buyten den anderen ſyn verwagtinge, zeggende: ik kan het ook heel wel zien datje niet veel tyd daer aen beſteed hebt.

Hoe dat men in het bezien van ander lieden Konſt zig zal dragen om wel t'oordeelen.

Reſteerd nu nog, om dit Hoofdſtuk te beſluyten, dat men wete hoe men zig in het oordeelen en beſchouwen van andere lieden werken moet dragen, en daer toe zal men kortelyk in 't algemeen aenmerken, dat men de kleyne gebreken en pikkediljes niet al te nauw examinéren, nog te zeer beriſpen moet; nog de groote miſſlagen niet te ligt door de vingeren zien: want zoo een Schilder hem hier in onvoorzigtig draegt, hy loopt gevaer om by alle andere veragt, en zeer gehaet te worden.

V. HOOFDSTUK.

GElyk wy in de voorgaende Hoofdſtukken verſtaen hebben de bezonderſte noodwendigheden die tot den algemeenen Schilder be-

hoord: alzoo willen wy nu aenmerken, hoe een verſtandig Schilder hem in het begin, midden en eynde van ſyn ſtudieus leven dragen zal, op dat alles wat tot hier toe gezeyd is, in dit Hoofdſtuk mogt beſloten worden.

Het gantſche leven van een verſtandig Schilder in dry tyden onderſcheyden.

De gantſche poging van een Schilder die na een gelukkig eynde tragt, kan bequaemelyk in dry onderſcheyde tyden van doening afgedeeld worden. De eerſte is de Studie, die men moet aenwenden om te leeren; de tweede, geleerd zynde, te yveren na eenen grooten naem; de derde, te arbeyden om een eerlyken rykdom te verkrygen.

I. De Leertyd.

Aengaende voor eerſt de leering, die moet men vroeg beginnen, voorzigtig aenleggen, en van alles dat de algemeene Teekenkonſt, Bouwkonſt, Perſpektyf, Menſchkunde, Ordinéring en Koloréring aengaet, neerſtig doorzoeken, en arbeyden, om van jongs aen zulke vaſte en veerdige manier aen te nemen, datmen in geen dingen verlegen blyſt, nog oyt een arbeydzaeme pynelykheyd in ſyne Konſtwerken laet blyken, maer de regte eenvoudigheyd der nature komt te vertoonen, welke alleen en ook niet anders verkregen word, dan, na dat men van alles goede fondamenten geleyd heeft: want die Jongelingen, welke van de voornaemſte gronden der Konſten weynig werks maeken, geven weynig hoop van zeer geleerd daer in te worden. Vele raeken de fondamenten der konſten wel eens aen; maer zoo haeſt ſy die begonnen hebben, ſtappen ſy daer over heên, en maeken daer na dingen die zonder grondveſt zyn; en dus komt het na de leſſe van *Seneca* te geſchieden,

Dat men de fondamenten in groot achting moet houden.

ſcheyden, *wat geen fondament heeft, moet in-der haeſt bouwvallig worden.* Maer niet tegenſtaende de grondleſſen ons in den beginne wat onzoet, ja onnoodig ſchynen, moet men weten dat de nuttigheyd en vermaekelykheyd van vele leerſtukken alleen in haere uyteynden gelegen zyn. Hierom zal men tragten de noodige kondſchappen door de waere manier te bekomen: want het geen men gelukkig vinden wil, moet men in ſyn eygen weg zoeken, en zoo doende, loopt men 't gezogte regt in de mond. Alſdan mag men hem begeven, om met een verligt verſtand, brave dingen te durven aenvangen, en die regeeren na goede en welverſtaenbaere grondregelen, zonder zig met deze of geene krukken te behelpen. " De regtzinnige konſt, „ zegt *Quintilianus*, werd dan eerſt voor goed „ gekeurd, wanneerze haere meeſte kragt op „ een zekere wyze, omtrent de aenzienlykſte „ dingen beſtaet aen te leggen; de bywegen en „ kromme ſprongen daer-en-tegen, die buyten „ de waere regelen loopen, zyn enkel ſchuyl-„ winkels en ſluyphollen, tot welke die gene „ haer toevlugt nemen, die in de konſt niet zeer „ vaſt gaen; even als die gene die niet wel ter „ been zyn, zig in het loopen, met keeren en „ wenden, zoeken te ontſluypen."

Nuttigheyd der Leerſtukken is in het eynde gelegen.

Schoone leſſe van Quintilianus.

Zoo moet ook een jong Schilder in het midden van ſynen voortgang dikwils beproeven, en aen dees en geene dingen onderzoeken, hoe veel ſyne ſchouderen konnen dragen, en verſcheyde jaeren en maenden van ſyne ſtudie tegen elkander overwegen en opnemen hoe veel hy is gevoorderd, wat kragten hy

Hoe men ſyn voortgang in het leeren beproeven zal.

nu meer dan in dien tyd heeft bekomen; met wat grondige kennis hy nu dit of dat beter als te vooren verſtaet en diergelyke; op dat hy t'elkens ſyn kragt overwegende, geen ſwaerder ſtoffe uytleze als 't uyterſte van ſyn vermogen dragen kan: want gelyk als wy de proefſtukken van onzen eerſten ſtoutmoedigen arbeyd, niet tot op het laeſte van onze doeningen moeten uytſtellen, zoo moet men de bloodigheyd der ſchaemſchoenen, ook niet te vroeg uyttrekken; maer alſdan mag men zig eerſt op ſyn konſt beginnen te vertrouwen, wanneer men hem na lange ervaerendheyd verzekerd vind, van de onfeylbaere regelen, na welke dat men ſyn dingen weet te rigten. Dan is 't dat men zig mag verlaeten, op de deugden die men zeker weet dat in ſyne Tafereelen zyn; dewyl men bekend hoedanig, en door wat weg men die daer heeft weten in te brengen. Dan behoeft men weynig te vragen na de authoriteyt van die gene, welke uwe werken ſiften zullen: want gy zyt alreede verzekerd, dat het aldergeleerdſte oordeel u voordeel aen uw eere toebrengen kan. Voorwaer daer zyn weynig zulke ſchamige menſchen te vinden, die zig niet verſtouten op de kennis van haer eygen vermogen, zoo wanneer hun gemoed gewiſſelyk verzekerd, dat het haer aen geen kunſt ontbreekt; invoegen de ſchaemte alderbeſt verbeterd word, door het vrymoedig vertrouwen dat wy op ons zelven hebben. Het ſtaet ook wel aen te merken, dat deze ſtoutmoedigheyd niet uyt zorgeloosheyd nog loſſigheyd moet voortkomen: want men ſtaet geduerig in perykel van te vallen, waerom

Wanneer men op ſyn konſtregelen vertrouwen mag.

Toeverſig in deſe beproeving.

dat men ook met een gestadige zorge zeer omzigtig moet wezen; dog meer uyt een redelyk beseffen van de onheylen tot welk men zou konnen vervallen, als wel uyt een slaefagtige vreeze voor de zelve: want *het schroomagtig vermyden der gebreken*, zegt *Horatius* in syn boek van de Digtkonst, *word het grootste gebrek, zoo wanneer men onaerdiglyk daer mede te werk gaet.*

Nu staet in de tweede tyd te letten, op de middelen die men moet aenwenden, om een grooten naem te bekomen. Door de eere, zegt *Junius*, word de Schilderkonst als door het regte lokaes aengezet; zoo is ook de hope van een onsterflyken naem te bekomen, het eenig oogmerk der oude vermaerde Konstenaers geweest; wetende dat indien sy dien konden bereyken, het haer aen geen winst ontbreken zou. Men kan geen weg, die daer op uytloopt, nader praktiséren, dan te arbeyden om zig universeel in de Konst te maeken, en gelyk men zeyd, overal t'huys te zyn; invoegen men alle en een iegelyk mag voldoen. Hoe menigmael ziet men, door gebrek van deze algemeenheyd, dat fraye Meesters haere Tafereelen bederven, met iets daer by te maeken, op welk sy haer niet en verstaen; als by exempel, een Beeldschilder, dat hy Landschappen by syn Historien maekt die niet en deugen, of Gebouwen en anders, tegen de order-maeten en perspectyf-regels, daer by ordineerd, en diergelyke, als den verstandigen genoeg zal vatten: in alle welke misslagen een Schilder niet zal vervallen, by aldien hy zig op d'algemeene wetenschappen verstaet.

2. Tyd om een grooten naem te bekomen.

Dat men moet zoeken algemeen in de Konst te zyn.

Men zou hier tegen konnen inbrengen, dat'er

Tegenwerping van zommige.

hulpmiddelen zyn, om in dezen gered te worden, en dat men, gelyk het veel geſchied, ſyne ſtukken door andere kan laeten opmaeken, als by voorbeeld, dat een Beeldſchilder ſyn Verſchieten van een Landſchapſchilder laet maeken, of de Gebouwen van een die de Architecture en Perſpectyf verſtaet enz. Waerom een Landſchapſchilder ſyn ſtukken door een Beeldenaer kan laeten ſtofféren, gelyk men dat zoo noemd; invoegen dat'er dikwils twee, dry of vier Meeſters aen een Tafereel geſchilderd hebben. Hier omtrent heeft de ervaerendheyd geleerd, dat de Beelden in zoodanige ſtukken dikwils worden ingelapt, even of zer uyt de lugt in gevallen, of immers daer in niet en hoorden: want menigmael werd van de ſtoffeerders het voornemen van den Meeſter, nog de verkiezinge van het daglicht, nog de behoorlyke wyking der gronden, de Perſpectyf, ja den gantſchen aert van 't Landſchap niet verſtaen; veel min dan datze het in het toepaſſen haerer Beelden in agt nemen; invoegen ſy gantſch ongeäerde Beelden van eenen ſchoonen dag in een zommer Landſchap komen te maeken, en diergelyke misſlagen meer, die tegen de waerheyd der natuer, en regelen van de Konſt ſtryden: ik heb veelmael geobſerveerd, dat de Beelden en Beeſten, die van den Landſchapſchilder zelfs daer in gemaekt waeren, die, hoe ſlegt ſy ook mogten geteekend wezen, nogtans beter uyt eenen aert na het Landſchap geplaetſt en geſchilderd waeren, dan andere die al van een goed Meeſter daer waeren bygeſlanſt; zoo dat'er (zonder dat nogtans iemands doen in 't bezon-

Haer misſlag ontdekt.

Door ervaerendheyd in veel voorvallen wederleyd

der worde berifpt) dit in 't korte kan toegezeyd worden, dat'er weynige van die, welke andere in haer werk moeten te hulpe roepen, gezien worden, die de naem van een groot universeel Meefter dragen, nog ook dat haere ftukken in een ongemeene hoogagtig zyn; en 't is niet vreemd, want wat ongelyk zou men doen, dat men iemand die dry of vier Vaders had, den naem van een hoere-kind gaf.

Gelykenis waerom zommige geen groot Meefter konnen genaemt worden

Zoo weten wy ook wel, dat het niet mogelyk is, alles door regelen van buyten te leeren, en dat men derhalven het leven in vele diende te gebruyken; maer alzoo het veelmaelen gebeurd dat men het leven op dien tyd als 't ons van nooden is, niet kan bekomen, behoord men neerftig te wezen, om in fyn opgaenden tyd alle dingen te modellen, in zonderheyd zoo wanneer d'occafie prefenteert om wat ongemeens van fraye Lugten, Verfchieten, Geboomten, Kruyden, Offen, Koeyen, Schaepen, Bokken, Honden, Swynen, Paerden, Ezels, Gevogelte, Wapenen, goude, zilver en kopere Vaten, Vrugten, Bloemen, Aerd- en Boomgewaffen; ook eenige fchoone Troniën, Handen en Voeten van oude en jonge Mannen en Vrouwen, Mooren en naekte Kinderkens. Voornaementlyk moet men fyn kans waernemen omtrent de vremdigheden, als van Leeuwen, Tygers, Beeren, Oliphanten, Kemelen en diergelyke wilde Dieren, die men zelden onder oogen krygt, en zomtyds evenwel hebben moet, om in fyn Inventien toe te paffen; daerom dat men die in verfcheyde opzigten en verkiezingen moet zien te bekomen. Staet alleen hier in

hoe men moet zoeken veel dingen te modellen.

en welke voornaementlyk.

goede toeverzigt te nemen, om die meesterlyk en niet kinderagtig te passe te brengen.

Men moet zig zien bemind te maeken.

Insgelyks moet men zig ook by groote en kleyne in allerley voorval zoeken bemind te maeken; maer niet tragten om de domme menigte alleen te behagen, want dan zou men zekerlyk de alderwyste mishagen.

L. de Vinci willende syn Discipelen leeren, hoe sy zig wegen haere Schilderkonst by ider aengenaem zouden maeken (niet tegenstaende sy van bezondere smaeken mogten wezen) gaf haer deze lesse: naementlyk, dat sy in een en de zelve Ordinantie, zommige dingen zouden brengen die sterk geschaduwt, en andere wederom die veel zagter aengetast waeren; dog in zulker voegen, dat men de reden en oorzaek van waer de sterke en flauwe schaduwen voortquamen, klaerlyk kon bekennen.

Gemeene opmerkingen om zig bemind te maeken.

Zoo zyn'er nog verscheyde andere voorvallen, daer in den Schilder hem voorzigtig moet dragen, wil hy in de gunste der menschen koken. In 't gemeen willen de menschen altyd schoonder wezen dan sy inderdaed zyn; gemerkt elk zig zelven geerne behaegt: hierom moet den Schilder in het Conterfeyten een betaemelyke flattering, die meer natuerlyk dan opgepronkt is, zig aenwennen; de Posturen wel in een goeden stant verkiezen, schoon en zonder onaengenaeme schaduwen in de troniën wezentlyk doen gelyken; want indien iemand schoonheyd heeft, hy ziet het geerne in syn Schilderye.

Diogenes Laërtius verhaeld van zeker Jongeling die hem binnen Athenen heel schoon en gantsch çierlyk gekleed liet uytschilderen, na

welk model hy hem dan dikwils ging oppronken, om hem waer 't mogelyk zoo ſchoon als ſyn Schilderye te vertoonen.

Het tegendeel liet *Ageſilaus* blyken: want om dat hy leelyk en kleyn van perſoon was, wilde hy niet geſchilderd zyn.

Om deze reden, moet de abelheyd van den Schilder, de mismaektheden door d'een of d'ander aerdige verkiezinge weten te bedekken. *Alexander* liet zig met de eene hand om hoog ſchilderen, van welk een vinger voor een gedeelte van ſyn aengezigt quam, om door dat middel een lidteeken van ſyn tronie, aerdig en ongeägt te bedekken. *Apelles* beelde den Koning *Antigonus* op zyde uyt, op dat men de mismaektheyd van ſyn een oog niet zien zou.

Exempelen van die door abelheyd hun bemind, wegen hun werk maekten.

Voor alle dingen moet ook een meeſterlyk Schilder, wil hy een goeden naem behouden, zeer nadenkende en omzigtig in al ſyn doen wezen, in zonderheyd omtrent ſyn Inventien, en by-een Ordineringe der Hiſtorien, op dat hy niet alleen geen onmogelyke of konſtſtrydige dingen voortbrenge; maer dat hy ook in geene deelen dingen maekt, van welke, of de lieden dieze toebehooren of andere dieze beſchouwen zullen, eenen quaden uytleg daer van doen konnen, of ook buyten de Intentie van den Schilder, oorzaek van beſchimping verleenen. Hierom is 't dat men zig altyd wel van den zin en waerheyd van ſyn voornemen moet verzekeren, datze op een goede meeninge, en in reden beſtaende uytleg, gegrondveſt is. Wil dan evenwel het quaedwillig onverſtand der ſpotters, buyten de gezonde meeninge van den

Een Schilder moet omzigtig en nadenkende wezen.

Schilder, eenen valschen uytleg daer over doen, moet men altyd veerdig wezen, om dat met een abel-aerdigen quinkslag wederom goed te maeken. Een exempel hier van verhaeld ons *Thomas Roe*, Engelschen Ambassadeur, in syn voyage, dat, doe hy aen den grooten *Mogol* gezonden wierd, neffens andere geschenken, twee konstiggeschilderde Tafereelen aen dien Vorst opofferde: in de eene was een slapende *Venus*, die van een *Satyr* by de neus gevat wierd, in de andere stond een Paerd en een Stier; den *Mogol* deze stukken beziende, vraegde zeer nauwkeurig watze te beduyden hadden, en geliet zig met een verbelgt gezigt, dat hy deze Schilderyen tot beschimping over syn volk opnam, even of sy hoorndragers waeren, gelyk dezen Satyr; den Ambassadeur de snof in de neus krygende, vreesde voor ongenoegen, zeyde zeer beleefsdelyk, dat hy niet en wist wat den Schilder daer mede gemeend hadde; den *Mogol* wederom voortvaerende met vragen over 't ander stuk, zeyde, meend gy dan dat ik geen Paerden of Stieren kenne? Flux antwoorde *Thomas Roe*, wy hebben dat wel geweten, maer myn Meesters hebben met deze twee Schilderyen willen toonen wat Schepzels en Dieren hun Land voortbrengt, om u daer mede te konnen dienen, by aldien gy maer gebieden wilt. Door welke welbedagte uytvlugt den *Mogol* hem liet payen, en den Afgezant een groot gevaer ontquam.

Exempel om de quaede uytleggingen van eenige schilderyen met een quinkslag goet te maeken.

Daer is ook een ander middel, waer door den Schilder zig zelven een vermaerden naem kan maeken: naementlyk dat hy zomtyds tyd en vlyt daer toe aenwend, om eenige van syn beste

Dat men zig door printen uyt te geven kan in naem brengen.

Ordinantien en Teekeningen in Print uyt te geven : want vermits die de geheele wereld doorwandelen, en in alle Lief hebbers handen komen, en dat de Schilderyen meest altyd maer in eene plaets blyven, zoo is ligt af te nemen, dat men door eenige Printkonst in de wereld te brengen, meerder bekend kan worden. Hier toe kan men ligtelyk, als tot een buytentydige oeffening, en syn eygen zelfsvermaeking, de handen aen het werk slaen; niet dat men dat door een langwyligen arbeyd van in 't koper te snyden (dat veel moeyte in heeft, om het graveer-yzer wel te leeren handelen) zou haelen; maer door een ligte manier, van met sterk water te etzen of in koper in te byten, welke veel korter en gemakkelyker toegaet dan het snyen met de graveer-yzers, gelyk die nu ook in Vrankryk en Holland zoo gemeen en fraey geoeffend word, dat menze nauwlyks van 't snyen onderscheyden kan.

Weynig jaeren geleden heeft *A. Bossé*, binnen Parys, hier van een gantsch boek geschreven, dat ook naderhand in 't hoogduyts en nederduyts is overgezet, in welke hy aenwyst de gronden te maeken, hoe men die op de plaeten zal stryken, droogen, hard en swart maeken zal; hoe men de teeken-naelden slypen, vastzetten en op het koper regeeren zal; op wat wyze het sterk-water gemaekt en op het koper gegoten word, en alle andere noodige handgrepen die daer toe vereyscht worden, dien hy op twee verscheyde wyzen, d'een met een harden, d'ander met een zagten grond leerd: zoo dat hy alles klaerlyk, tot het maeken der druk-persse

toe, volgens ſyn eygen ondervinding, als een nuttige Wetenſchap voor de Liefhebbers der Teeken- en Schilderkonſt, daer in komt aen te wyzen; gelyk hy zelfs ook wegens het voordeel dat'er de Konſtoeffening door kan verkrygen, in de voorreden van 't gemelde Boek zeyd, dat het te wenſchen waer dat alle Schilders en Teekenaers zig tot de Wetenſchap van 't Etzen begaven, op dat wy door dat middel meerder fraye Printen mogten bekomen, die wy nu miſſen moeten. Ook zou men hier by konnen aenmerken, dat men door plaeten na eenige van ſyn beſte ſtukken, door andere te laeten ſnyden, tot het zelve oogmerk geraeken kan.

Diend ook niet voorder aengemerkt, dat het reyzen en bezigtigen van andere Landen en aenzienelyke Ryken, de jonge Schilders nuttig kan wezen, en mede tot een middel diend om zig eenigzins vermaerd te maeken; hoe wel men om eenen naem alleen zonder eenige meeſterlyke geleerdheyd mede te brengen, geen reyze behoeft na Roomen of elders heên te doen: want, op zulke wys wederom in ſyn Vaderland komende, verſchaft occaſie, om van de verſtandige die u te vooren hebben gekend, uytgelachgen te werden; die u dikwils zouden nageven dat'er eenen ezel in lyf-land is geweeſt, en dat hy nog gygaeyd als hy t'huys komt, en diergelyke ſmaed-redenen, dieze dan met regt komen uyt te braeken; invoegen men dan alleen uyt inzigt van wat bezonders te leeren, het reyzen moet beginnen. Dit moet men ook niet ter loops doen, als de honden te kerk gaen, die eens blaffen en wederom te rug loopen, mee-

nende ik hebber geweest; maer neen, men moet ergens een wyle tyds syn verblyf nemen, op datm'er wat zou konnen zien, wat leeren, en wat van daen brengen.

Zoo plagten eertyds fraye Borsten, Italien te gaen bezoeken, en verbleven een wyl te Roomen, om onder 't schilderen aldaer de Teekenschool te oeffenen, die vele dan namaels nae Venetien gingen, om het wel schilderen en koloréren te leeren, gelyk d'exempelen van veel Meesters getuygen konnen.

Vele bezoeken heden Vrankryk, daer thans ook wel wat te leeren is, als men kan afnemen uyt de fraye dingen die'er dagelyks van overkomen. Het is mede bekend, dat men van de Konstenaers, die een wyl vremde Konstscholen bezogt hebben, een groote verwagting heeft, en dat dienvolgende het gene men dan van daer mede brengt, aengenaem by de Liefhebbers is, by aldien 't zoo veel is, dat het haere oogen behagen kan; invoegen daer nog altyd grooter roep van uyt-gaet als het inder daed is, omtrent welk geval het geschapen staet, om zig voorzigtig te dragen, op dat men die faem niet wederom komt te verliezen: dat men dikwils ziet gebeuren, en dat meest altyd, wanneer men leuy en yverloos word, en op de naem steund die van hem begind uyt te gaen; niet denkende dat het swaerder valt het verkregene wel te bewaeren, dan iets van nieuws te gewinnen, op welk voornaementlyk te letten staet.

Dat men zig op een grooten naem niet moet verhoovaerdigen.

Zoo staet hier voor een Konstenaer ook nog te notéren, dat by aldien het geluk hem zoodanig in syn neerstige studie, boven alle ge-

zeyde ſwaerigheden te hulp quam, dat hy den naem van een groot Meeſter verkreeg, hy alsdan wel toezie, dat hy zig zelven op de wieken van de faem, tot trosheyd en opgeblaezentheyd niet laet vervoeren: want dat by alle verſtandige dapper miſprezen word. *Xeuxis* wierd, om dat hy *Helena* eens zoo verwonderens waerdig wel getroffen had, zoo hoovaerdig, dat hyze niet dan voor een groot ſtuk gelds wilde laeten kyken: ja hy wierd op 't laeſte over ſyn konſt zoo moedig en verwaend, dat hy ſyn naem XEUXIS met groote goude letteren op ſyn mantel liet zetten, om, over ſtraet gaende, van ider een bekent te wezen.

Verwaendheyd van Xeuxis.

Indien iemand waerdig den naem van een groot Meeſter verdiend, en dan ſyne werken vol van de waere deugd der konſte konnen geoordeeld worden, en dat ſy alle noodwendigheden, van goede teekening en proportie, behoorlyke reddinge en houdinge in haer hebben, die over-een komen met de plaets en 't licht, in welke de voorwerpen zyn, en dat de ſchaduwen en dagen geſchikt zyn, na de occaſie van welke ſy worden voortgebragt; en dat voorts alle de Beelden gediſponeert en gekoloreert zyn na den inhoud van de Hiſtorie die men wil vertoonen; daer-en-boven datze aendagtig en werkelyk hun doeningen en herts-togten voortbrengen, die met haere gantſche ſtand over-een komen; alsdan mag men wel op ſyn konſt vertrouwen, nogtans nederig van herten en gemeenzaem van ommegang wezen: want de hoovaerdigheyd maekt onze vyanden liſtig, om met leugenen en quaede parten onzen goeden naem en faem te

Wat de hoovaerdye dikwils te wege brengt.

ondermynen; die niet als door zig wel en loffelyk omtrent mindere Meesters te dragen, konnen overwonnen worden. In dien staet zynde, is het tyd om na eerlyk gewin en rykdom om te zien : zoo ras men zig kan verzekeren dat men door syn gedaene neerstigheyd een volkomen Meester geworden is, die zonder alle hulp van andere onderwyzers alleen kan voort studéren, en dat synen naem daer by begint vermaerd te worden, zoo moet men tragten zig zelven overal in de gunste der menschen in te dringen; in zonderheyd meest omtrent de groote, als Koningen, Princen, Vorsten en Heeren, en wel voornaementlyk by die, welke door liefde tot de Konst, de Konstenaers beminnen, en de zelve door rykelyk te beloonen, de hand boven 't hoofd houden; ook omtrent verstandige en geleerde Heeren, die goede Konstkenders zyn, en u hier en daer konnen voordragen, te recommandéren daer wat meesterlyks te maeken valt. Het gaet gemeenelyk zeker, dat, zoo den Koning is, zoo zyn de onderdaenen. Hierom is ider genegen om zig van der Overheden Werklieden geeren te laeten dienen : wie weet niet hoe menige hier door tot Mannen geworden zyn; leest het leven van de vermaerde Schilders, en gy zult meer dan overvloedige exempelen vinden; of by aldien het u te verre is om uyt de boeken te haelen, aenmerkt de geägtheyd die wy dagelyks van verscheyde Meesters in Vrankryk en elders komen te hooren : ja hoe groote sommen gelds aen zommige geboden worden, om hun woonplaets te willen veranderen en haer daer door in de hoven der Princen te lokken enz.

Gunste der Groote en Konst-kenners.

Men moet zig op de gunst der Groote niet verlaeten

Edog staet voor een verstandig Man, omtrent deze dingen wel te letten, dat men zig op de gunst der Groote niet te veel, veel min alleen zal vertrouwen, nog zig geheel op haere mildage belooning verlaeten, om niets ten dienst van de gemeene Onderdaenen iets uyt te regten. d'Ervaerentheyd heeft geleerd dat de belooning onzeker gaet, in zonderheyd omtrent den arbeyd, die men dikwils uyt inzigt van eenig boven-gemeen voordeel, of gunstige neyging der Gezaghebberen te verkrygen, aenleyd: want het komt menigmael buyten onze verwagting zeer sober uyt te vallen, en dan staet'er niet dan mistroost en wanhoop voor de deure des Konstenaers; invoegen het beter is op een gewisse winst, die met de gelyke waerde onzer Konstwerken overeen komt, zig te verlaeten, dan te hopen op een ingebeelden gouden berg van groote beloften, waer van 't volbrengen hangt aen de wispelturige Fortuyn, of onbeleefde quaedaerdigheyd des beloovers.

Beter op zekere winst gezien dan zig op een ingebeelde overloon te verlaeten.

Exempelen hoe onzeker de belooning gaet.

Al kreeg *Apelles* voor het Conterfeytzel van *Alexander* 20. talenten goud, zoo luktend *Andreas Matineas* op verre na zoo wel niet: dien goeden Meester schilderde, op hoop van een kerkelyke Bedieninge voor syne Zonen te verkrygen, een Galerye voor Paus INNOCENTIUS DEN VII., maer hy kreeg'er niets voor, dan dat den Paus hem weynig tyd daer na, de zeven Ondeugden belaste daer nog by te maeken; welk *Matineas* dede, maer hy schilderde op syn eygen goedvinden de agtste Ondeugd, naementlyk de Ondankbaerheyd daer by, meenende door een heymelyk verwyten by den Paus wat op te doen, en syn mildadigheyd gaende

te maeken; dog INNOCENTIUS de uytbeeldingen ziende, vraegde *Andreas* met verwondering, waer hy meer dan van zeven Ondeugden gehoort had? *Matineas* antwoorde, dat de Ondankbaerheyd thans zoo groot en gemeen onder alle foort van menfchen was, datze fyns oordeels, wel voor de agtfte mogt gefchilderd worden; Paus INNOCENTIUS dezen duw heel ligt in fyn wanbais voelende, hiel zig egter innocent en zeyde, fchilderd nu daer tegen over de zeven Deugden, en voegt'er de Lydzaemheyd voor de agtfte by; invoegen *Matineas* verfwaering van arbeyd en wederfchimp tot fyn loon bequam.

Befluyt van deze Inleyding.

Meerder exempelen agten wy niet noodig op te haelen, maer vermeenen 't gene zoo hier in, als in alle de voorgemelde dingen, die tot een beknopte Inleyding van de algemeene Schilderkonft dienen konnen, genoeg gezeyd te hebben. Zulks wy, om den Konftoeffenenden Lezer niet lang met woorden zonder zaeken op te houden, willen eyndigen, en verhopen dat 't goede daer in gevonden wordende, fondament zal geven om de waere Konftoeffening op te bouwen, en dat de misgrepen by ons buyten weten begaen, niet zoo zeer zullen dienen om de nydige oorzaek van berifping te verleenen, als wel tot aenleyding der gauwer geeften, om de heerlyke en algemeene Schilderkonft, van tyd tot tyd op te toyen en te verbeteren.

E Y N D E.

Vidi A. VAN TIENEVELT, Archid. Lib. Cenfor.

Vidi J. F. DIERICX, Lib. Cenf. Reg.

